

The Typological Study of Week-Day Names in the Contemporary Persian

Hamed Mowlei Kuhbanani¹

Introduction

Throughout the history, humans have categorized the concept of time into particular units, such as the day, week, month, and year. According to Rosenfeld (1994: 150), dividing the day into 24 hours dates back to Hellenistic era, which was carried out by the ancient Egyptians. In Christian-based calendars, including the Julian and Gregorian calendars, each day started from midnight of one day to midnight of the next day (24 hours), while Islamic and Jewish calendars consider the sunset as the starting point of the day.

The categorization of the next concept, Week, has been mostly affected by the religion for over two thousand years. Today, in almost all over the world, the concept of week consists of seven days. However, Malerb (2007:416) notes that among the Yoruba people, a week comprises four days. He also states that during the French Revolution, an unsuccessful attempt was made to change the concept of week from seven days to ten days. Furthermore, in the year 1929 a week was reduced to five days for a short period of time in the former Soviet Union (Zirbavel, 1985:35). Moreover, at one point in history, a twelve-day week was used in Turkey (Safipour and Shabani, 2019:158). In fact, the origin of the seven-day period goes back to Judaism and the Book of Genesis (Rosenfield, 1994:142) which states that the creation of the world took place in 6 days. This belief, along with the provision of a day for rest, led to the formation of the concept of “week” for a specific period of time. Salzman (2004:186) emphasizes that the nature of seven-day period for the week is rooted in Christianity. As they had to perform religious rituals every seven days, a concept called “week” was formed. A similar view is presented in ten verses of the Holy Qur’an, indicating that the creation of the world occurred over six days. Therefore, it can be concluded that the seven-day nature of the week is fundamentally rooted in religious beliefs.

1. Assistance professor in Linguistics, Department of Linguistics. Foreign Languages Faculty, Vali-e-Asr University of Rafsanjani

One challenge in studying the days of the week is investigating the etymology of their names. In general, linguists suggest three general patterns for naming the days of the week across languages worldwide: numerical, astronomical, and natural elements. It is important to note that, throughout history, other factors have influenced weekday names; however, these factors cannot be regarded as fixed naming patterns. The present study aims to study Persian weekday names based on three universal criteria: established patterns of weekday naming, weekday salience, and word-formation processes.

Review of Literature

The study of Persian weekday names has been previously done by researchers such as Behrouz (1965), Gharib (2006), Safipour and Shabani (2019), and Safipour and Safipour (2021). However, none of these studies have analyzed Persian weekday naming pattern through the lens of typological universals. Instead, they have primarily focused on the diachronic aspects of it. Therefore, the current study offers an innovative approach by applying a linguistic typological universals framework.

Method

This study is descriptive-analytical in nature, with data collection done through a library research method. The study is conducted by means of several steps. In the first step, typological universals which are related to the naming of weekdays were extracted and introduced based on reliable typological sources. These criteria were then explained and elaborated upon with reference to credible literature. Finally, Persian naming patterns and practices were examined in light of these universals.

Results

The study of weekday names in different languages has led researchers including Zerbavel (1985), Brown (1989), and Boltergini (2021) to conclude that several universal patterns can be recognized in naming the days of the week. Although none of these studies explicitly mention all three existing patterns, this study introduces the three primary patterns as Numerical, Astronomical, and Natural Elements. These patterns represent the initial findings of the present research. However, this is not the only result, as the main aim remains the investigation of Persian weekday naming patterns.

The results indicate that Persian weekday names are formed in accordance with the numeral pattern. This pattern includes three subtypes in which Persian goes to the second one. Persian similar to other languages of this subtype including some Altaic languages (as Uzbek, Kyrgyz, ...) and some Iranian languages (for example Zazaki, Tati, ...) considers "Sunday" as the first day of numerical naming of week days and has numeral words for the other six days of the week. Furthermore,

diachronic evidences illustrate that month-days were named in a planetary pattern in old and middle periods of Persian. So that, it is possible to consider a type-changing process for Persian. Moreover, findings of the research reveal the consistency of Persian for the second criterion universal. Since, similar to the hierarchy presented in this context, Saturday is the most salient weekday name in Persian. The results based on the last criterion show that borrowing is the most common method for weekday name formation in Persian. In addition, the alternative word for Friday, *Adineh*, could be considered as a kind of loan translation. In this regard, some Altaic languages such as Turkish, Gagauz, and Tatar have borrowed the Persian word *bāzār* for forming the names of certain weekdays. Similarly, Urdu, an Indo-Aryan language, has borrowed the Persian word *hafte* for this purpose.

Discussion

The main aim of this study was to analyze the behavior of Persian weekday names according to the three criteria including universal patterns of day naming, the relative prominence of each day, and the morphological processes involved in the formation of these day names. The findings indicate that Persian predominantly employs the numerical pattern among the three identified universal patterns namely, the astronomical pattern, the numerical pattern, and the natural elements pattern. However, due to linguistic variations within languages that use the numerical pattern, this pattern was further subdivided into three subcategories. Analysis of Persian revealed that it belongs to the second subcategory of numerical-pattern languages, aligning it with particular Altaic languages such as Uzbek, Kyrgyz, and Kazakh, as well as with some Iranian languages, including Tati and Zazaki, which begin numerical day naming from “Sunday”. Moreover, the results show that although the concept of a week was absent in ancient and Middle Persian, the terminology used to designate days of the month during these eras was more closely in accordance with the astronomical pattern. Therefore, one can assume a kind of shift in the type of Persian from this perspective. Regarding the degree of prominence of the days of the week, Persian, in line with the existing universals, considers “Saturday” as the most prominent day. Finally, among the four morphological processes, borrowing plays a more important role in naming the days of the week in Persian.

References

- Basso, H. (1967). Semantic aspects of linguistic acculturation. *American Anthropologist*. 69. PP.47 1-77.
- Behrouz, Z. (1965). Week. *Mehr*. 12, pp. 116-120.
- Bright. (1960). Animals of acculturation in the California Indian languages. *University of California Publications in Linguistics*. 4. PP, 215-46.

- Brown, Cecil H. (1989). Naming the days of the week: A cross-language study of lexical acculturation. *Current Anthropology*. 30 (4). PP 536–550.
- Bultrighini. (2017). Notes on days of the week and other date-related aspects in three Greek inscriptions of the late Roman period. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. 201. PP.187-196.
- Bultrighini, Ilaria, and Sacha Stern. (2021) .The seven-day week in the Roman Empire: origins and diffusion. in: *Sacha Stern (ed.), The Making of Ancient and Medieval Calendars (Time, Astronomy, and Calendars: Texts and Studies; Leiden: Brill)*.
- Colson, F. (1926). *The Week: An Essay on the Origin and Development of the Seven-Day Cycle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Falk, M. (2004). Astronomical Names for the Days of the Week. [Royal Astronomical Society of Canada](#). 93. PP 122–133.
- Gharib, B. (2006). Week in Ancient Iran. *Nameye Frahangestan*. 3 (4). 11-39.
- Hassandoost, M. (2014). *Etymological Dictionary of Persian Language*. Tehran: Persian Language and Literature Academy.
- Haugen, E. (1956). *Bilingualism in the Americas: A bibliography and research guide*. University of Alabama Press.
- Herzo, G. (1941). Culture change and language: Shifts in the Pima vocabulary, in *Language, culture, and personality: Essays in memory of Edward Sapir*. Edited by Leslie Spier, A. Irving Hallowell, and Stanley S. Newman, pp. 66-74. Menasha, Wis.: Sapir Memorial Publication Fund.
- Hunn, E. (1977). Toward a perceptual model of Falk biological classification. *American Ethnologist*. 3. pp 460-503.
- Malerb, M. (2007). *Languages of the World*. Translated by Effat Molnazar. Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company.
- Orian, S. (2012). *Pahlavi Texts (Translation and Transcription)*. Tehran: Scientific Publications.
- Rordorf, W. (1968). *Sunday: The History of the Day of Rest and Worship in the Earliest Centuries of the Christian Church*. London: SCM Press.
- Safipour, A. Shabani, R. (2019). Classification of Gods and Days of the Month in the Zoroastrian Calendar. *History of Science*, 17 (1), pp. 157-185. doi: [10.22059/jihs.2019.280683.371478](#).
- Safipour, A. Safipour, A. (2021). A study on the construction of the names of days and months in the Jalali calendar, *History of Science*, 19 (2), pp. 507-540. doi: [10.22059/jihs.2022.342431.371682](#).
- Salzman, M. (2004). Pagan and Christian notions of the week in the 4th century C.E. western Roman empire, in Ralph Mark Rosen (ed.), *Time and Temporality in the Ancient World* (Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology). 185–211.
- Salzman, M. (1990). *On Roman Time: The Codex-Calendar of 354 and the Rhythms of Urban Life in Late Antiquity*. Berkeley: University of California Press.
- Rosenfeld, B. (1994). Religions and seveniday week. *LLULL*. 17 (2). pp 141-156.
- Spencer, R. (1947). Spanish loanwords in Keresan. *Southwestern journal of Anthropology*. 3. pp130-47.
- Thomson, S. Kaufman. T. (1988). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.

-
- Zerubavel, E. (1985). *The Seven Day Circle: The History and Meaning of the Week*. New York: Free Press; London: Collier Macmillan.

بررسی رده‌شناختی نام روزهای هفته در زبان فارسی معاصر

حامد مولایی کوهبنانی^۱

مقاله پژوهشی

چکیده

پژوهش حاضر قصد دارد تا با معرفی معیارهای جهانی در زمینه نام روزهای هفته، رفتار فارسی در قبال آن‌ها را مورد بررسی قرار دهد. از این‌رو، ابتدا سه معیار جهانی معرفی و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند. پس از آن، رفتار فارسی در رابطه با هر کدام از این جهانی‌ها مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که فارسی از میان سه الگوی جهانی موجود، الگوی عددی را انتخاب می‌کند؛ بررسی رفتار فارسی نشان داد که این زبان در زیررده دوم زبان‌های الگوی عددی و هم‌رده با برخی زبان‌های آلتایی همچون ازبکی، قرقیزی، قزاقی و همچنین برخی زبان‌های ایرانی همچون تاتی و زازاکی است. علاوه بر این، شواهد در زمانی موجود نشان می‌دهد که هر چند مفهوم هفته در دوران میانه و باستان به صورت کنونی وجود نداشته اما واژگانی که برای نامیدن روزها در ایران قدیم به کار می‌رفته‌اند، با الگوی نجومی متناسب‌تر بوده‌اند؛ از این‌رو می‌توان قائل به نوعی تغییر رده در فارسی از این منظر شد. در رابطه با میزان برجستگی روزهای هفته نیز فارسی، روز شنبه را به عنوان برجسته‌ترین روز دارد. نهایتاً از میان چهار فرایند واژه‌سازی، نقش فرایند قرض‌گیری در نام روزهای هفته فارسی پررنگ‌تر است. بررسی نام روزهای هفته در سایر زبان‌ها همچنین نشان داد که فارسی اگرچه خود با استفاده از قرض‌گیری، روزهای هفته را نام‌گذاری کرده است، برخی از زبان‌های آلتایی همچون قرقیزی، قزاقی، ازبکی و... کل روزهای هفته، برخی دیگر از زبان‌های آلتایی همچون ترکی، تاتاری و گاگائوزی با قرض‌گیری واژه «بازار» برای نامیدن برخی روزهای هفته و زبان اردو نیز با قرض‌گیری واژه «هفته» از فارسی آن را در نامیدن روز شنبه به کار می‌برند.

کلیدواژه‌ها: روزهای هفته، رده‌شناسی، جهانی‌ها، فارسی، فرایندهای واژه‌سازی.

۱- مقدمه

انسان‌ها از دیرباز به منظور ایجاد نظم در زندگی خود، مفهوم زمان را با استفاده از توانایی واژه‌سازی زبان به دوره‌های مختلف تقسیم کرده‌اند. یکی از این دسته‌ها، مفهوم هفته و روزهای آن است. سؤالی که پیش می‌آید این است که مبنای این دسته‌بندی‌های زمان و ریشه نام‌گذاری آن‌ها در زبان‌های مختلف دنیا چه بوده است؟ به اعتقاد روسن‌فلد^۱ (۱۹۹۴: ۱۵۰) سنت تقسیم‌بندی روز به ۲۴ ساعت به پیش از میلاد مسیح و عصر هلنیستی^۲ برمی‌گردد که از جانب مصریان باستان صورت گرفت. در تقویم‌های مبتنی بر مسیحیت شامل گاه‌شمار ژولینی و گریگوری^۳، گستره هر روز از نیمه‌شب یک روز تا نیمه‌شب روز بعد لحاظ می‌شود (ساعت ۲۴)؛ در حالی که روزهای هفته در تقویم اسلامی و یهودی، غروب خورشید را مبنای آغاز روز می‌دانند (بولترگینی و استرن^۴، ۲۰۲۱: ۶).

در رابطه با دسته‌بندی روزها در قالب دوره‌ای هفت روزه نیز بیش از هر چیز نقش مذهب پررنگ است. اعتقاد مشترکی در بین زبان‌شناسان مبنی بر این حقیقت وجود دارد که الگوهای نسبتاً یکسانی را می‌توان برای تمام زبان‌های دنیا در این زمینه متصور شد. نتیجه‌گیری کلی رده‌شناسان از این مبحث حاکی از آن است که سه الگوی کلی شامل الگوی عددی^۵، الگوی نجومی^۶ و الگوی عناصر طبیعی^۷ برای نام‌گذاری روزهای هفته در بین تمام زبان‌های دنیا وجود دارد. ذکر این نکته ضروری است که در طول تاریخ، عوامل دیگری نیز ممکن است دلیلی برای تغییر یا ایجاد واژگانی برای نامیدن روزهای هفته باشند اما آن‌ها را نمی‌توان به‌عنوان الگوی ثابت در این زمینه لحاظ کرد. در کنار عوامل فوق، مذهب^۸ نیز نقش بسیار مهمی در نام‌گذاری روزهای هفته در زبان‌های مختلف دارد (براون^۹، ۱۹۸۹: ۵۴۴). انتخاب هر کدام از این الگوها پیش‌زمینه‌ای برای بررسی زبان‌شناختی دو عامل دیگر یعنی تعیین نخستین روز هفته براساس میزان برجستگی روزها نسبت به یکدیگر و همچنین شیوه واژه‌سازی روزهای هفته خواهد بود.

بررسی نام روزهای هفته در فارسی پیش از این از جانب برخی پژوهش‌گران همچون بهروز (۱۳۴۴)، قریب (۱۳۸۵)، صفی‌پور و شعبانی (۱۳۹۸) و صفی‌پور و صفی‌پور (۱۴۰۰) صورت گرفته است. با این وجود، هیچ‌کدام از پژوهش‌های فوق براساس اصول رده‌شناختی رفتار فارسی را در قبال جهانی‌ها بررسی

1. Rosenfeld
2. Hellenistic Age
3. Julian and Gregorian calendars
4. Bultrighini & Stern
5. Numerical
6. Planetary
7. Natural Elements
8. Religion
9. Brown

نکرده‌اند و به بررسی جنبه تاریخی نام روزهای هفته در فارسی پرداخته‌اند؛ از این‌رو، می‌توان قائل به نوآوری در پژوهش حاضر شد.

۲- معیارهای رده‌شناختی نام روزهای هفته

ماهیت دسته‌بندی کسری از ماه به هفت روز، قدمتی بیش از ۲۰۰۰ سال دارد و امروزه تقریباً در تمام دنیا بازه این دوره متشکل از هفت روز است. با این وجود، بنابه نظر مالرب^۱ (۱۳۸۶: ۴۱۶) در زبان یوروبایی^۲ این بازه زمانی شامل چهار روز می‌شود. وی بیان می‌کند در زمان انقلاب فرانسه نیز تلاش نافرجامی جهت تغییر بازه زمانی هفت‌روزه به ده روز صورت گرفت. براساس نظر زیرباول^۳ (۱۹۸۵: ۳۵) نیز در سال ۱۹۲۹ در شوروی سابق طرح ۵ روزه کردن هفته برای مدت کوتاهی اجرایی شد اما به تصویب نهایی نرسید. صفی‌پور و شعبانی (۱۳۹۸: ۱۵۸) نیز بیان می‌کنند که ترک‌ها سنجه‌هایی دوازده روزه مانند هفته داشته‌اند که هر روز را به یکی از رنگ‌ها نسبت می‌داده‌اند. به باور روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۲) ریشه بازه زمانی ۷ روزه به دین یهود و کتاب پیدایش^۴ برمی‌گردد. در این کتاب عنوان شده که آفرینش دنیا در ۶ روز اتفاق افتاده است. این باور به همراه قرار دادن یک روز برای استراحت، باعث شد تا مفهوم هفته برای دوره زمانی مشخصی شکل بگیرد. سالزمن^۵ (۲۰۰۴: ۱۸۶) نیز بیان کرده است که ماهیت قرار دادن بازه زمانی ۷ روزه برای هفته ریشه در اعتقادات مذهبی مسیحیان دارد. چرا که آن‌ها هر هفت روز یک‌بار می‌بایست آداب مذهبی به‌جا آورند و در نتیجه مفهومی تحت عنوان هفته شکل گرفته است. مشابه چنین دیدگاهی در ۱۰ آیه از قرآن نیز دیده می‌شود که نشان می‌دهد آفرینش دنیا از نظر دین اسلام نیز در شش روز صورت پذیرفته است^۶. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ماهیت دسته‌بندی هفت روز برای هفته ریشه در اعتقادات مذهبی دارد؛ اما آنچه در پژوهش حاضر اهمیت دارد موضوع واژه‌سازی برای روزهای هفته است. بر همین اساس، مباحث نظری در این بخش از سه جنبه الگوهای جهانی نام‌گذاری روزهای هفته، میزان برجستگی نام روزهای هفته و فرایندهای واژه‌سازی روزهای هفته ارائه و تحلیل خواهند شد.

1. Malherb

۲. Yorùbá: عضوی از خانواده زبان‌های نیجر-کنگو که در کشورهای نیجریه، توگو و بنین رواج دارد.

3. Zerubavel

4. Genesis

5. Salzman

۶. سوره اعراف آیه ۵۴، سوره فرقان آیه ۵۹، سوره حدید آیه ۴، سوره هود آیه ۷، سوره سجده آیه ۴، سوره یونس آیه ۳، سوره قی آیه ۳۸ و سوره فصلت آیه‌های ۹، ۱۰ و ۱۲.

۲-۱- الگوهای جهانی نام‌گذاری روزهای هفته

بررسی نام روزهای هفته در زبان‌های مختلف دنیا، پژوهشگرانی همچون زیرباول (۱۹۸۵) براون (۱۹۸۹)، بولترگینی (۲۰۲۱) را به این نتیجه رسانده است که ظاهراً می‌توان چند الگو را برای نام‌گذاری روزهای هفته به صورت جهانی در نظر گرفت. اگر چه هیچ کدام از آثار فوق به صورت مشخص به هر سه الگوی موجود اشاره نکرده‌اند اما می‌توان از آن‌ها و همچنین بررسی سایر آثار موجود، سه الگو برای نام‌گذاری روزهای هفته معرفی کرد.

۲-۱-۱- الگوی عددی

در این الگو، تعدادی از روزهای هفته با استفاده از عددواژه‌های ۱ تا ۷ نام‌گذاری می‌شوند. تمام زبان‌هایی که از این الگو استفاده می‌کند به صورت یکپارچه عمل نمی‌کنند و تفاوت‌هایی میان آن‌ها دیده می‌شود. دو عامل مهم در ایجاد این تفاوت‌ها نقش دارند؛ عامل نخست مربوط به تعداد عددواژه‌هایی است که استفاده می‌شود و عامل دوم، تعیین نخستین روز برای نام‌گذاری سایر روزهای هفته است. در رابطه با عامل نخست نمی‌توان معیار مشخصی را بیان کرد؛ مثلاً زبان‌هایی همچون ویتنامی^۱ و عبری^۲ از شش عددواژه استفاده می‌کنند در حالی که زبانی همچون آرامی^۳ که اتفاقاً از خانواده سامی نیز محسوب می‌شود، تنها از یک عددواژه (روز دوشنبه) بهره می‌برد (روسن‌فیلد، ۱۹۹۴: ۱۴۳). در رابطه با عامل دوم باید میان دو ویژگی در مورد روزهای هفته تمایز قائل شد. ویژگی نخست، مباحث تجاری و اقتصادی در رابطه با تعیین نخستین روز هفته و ویژگی دوم مربوط به عددواژه‌های موجود در ساختار نام روزهای هفته است. منظور از ویژگی تجاری و اقتصادی این است که چه روزی از هفته به عنوان نخستین روز کاری شناخته می‌شود. براساس نظر بولترگینی (۲۰۲۱: ۳۵) در بسیاری از مناطق انگلیسی‌زبان همچون بریتانیا، ایالات متحده آمریکا، کانادا و استرالیا و همچنین بسیاری از کشورهای که به زبان‌های منشعب از لاتینی صحبت می‌کنند، شامل بخش عمده‌ای از اروپا، آمریکای جنوبی و جنوب آفریقا و همچنین در بسیاری از نقاط آسیا، دوشنبه نخستین روز کاری هفته محسوب می‌شود. با این حال، این دسته‌بندی ملاکی اقتصادی و تجاری دارد چرا که سازمان بین‌المللی استاندارد^۴ (ایزو) روز دوشنبه را نخستین روز کاری معرفی کرده است. طبیعی است که در پژوهش حاضر این ویژگی برای نگارنده در اولویت نیست چرا که هدف پژوهش حاضر بررسی واژگان مربوط به روزهای هفته است و در نتیجه ویژگی دوم یعنی ویژگی زبانی مدنظر خواهد بود. از طرف دیگر، بدیهی است که در تمام زبان‌های دنیا میان این دو ویژگی لزوماً انطباق کاملی وجود نداشته باشد. نمونه بارز چنین ادعایی در کشور ایران و زبان فارسی دیده

1. Vietnamese

2. Hebrew

۳. Aramaic: زبان اداری امپراتوری‌ها و حتی کاهنان تمدن‌های سومر، آشور و بابل بوده‌است.

4. International Organization for Standardization (ISO)

می‌شود چرا که براساس ویژگی اول، نخستین روز کاری ایران، شنبه است؛ در حالی که براساس ویژگی دوم، یک‌شنبه اولین روز هفته در فارسی محسوب می‌شود. براساس نظر ردفورد^۱ (۱۹۶۸: ۴۴) در زبان‌هایی که از الگوی عددی برای نام‌گذاری روزهای هفته استفاده می‌کنند، مذهب (و خصوصاً یهودیت) بیشترین نقش را در تعیین مبنای شمارش روزها دارد. بررسی‌های رده‌شناسی نشان می‌دهد که شنبه، یک‌شنبه و دوشنبه روزهایی هستند که می‌توانند به‌عنوان سرآغاز شمارش عددی نام روزها در زبان‌های مختلف قرار گیرند. از این‌رو، در پژوهش حاضر، نگارنده سه زیررده برای زبان‌هایی که در رده الگوی عددی قرار دارند، در نظر خواهد گرفت.

- زیررده ۱: آغاز الگوی عددی از شنبه

زبان‌های بسیار کمی در این رده قرار می‌گیرند. براساس پژوهش روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۵) در سواحیلی^۲، جمعه (که در این زبان همزمان معنی هفته نیز می‌دهد) مبنا قرار گرفته و بخش عمده‌ای از سایر روزهای هفته با قرار گرفتن اعداد در کنار این واژه ساخته می‌شوند. در این زبان واژه‌هایی که برای روز جمعه و پنج‌شنبه (الخمیس) به‌کار رفته‌اند از عربی قرض گرفته شده‌اند:

جدول ۱: نام روزهای هفته در سواحیلی

روزهای هفته	سواحیلی	معنای تحت‌لفظی فارسی
شنبه	jumə-mosi Friday- one	یک‌جمعه
یک‌شنبه	jumə-pili Friday- two	دو‌جمعه
دوشنبه	jumə-tatu Friday- three	سه‌جمعه
سه‌شنبه	jumə-nne Friday- four	چهار‌جمعه
چهارشنبه	jumə-tano Friday- five	پنج‌جمعه
پنج‌شنبه	al-hamisi fifth	پنج‌جم
جمعه	jumə Friday	جمعه

- زیررده ۲: آغاز الگوی عددی از یک‌شنبه

به نظر زیرباول (۱۹۸۵: ۵۷) یهودیان یک‌شنبه را نخستین روز هفته در نظر می‌گیرند؛ چراکه در کتاب مقدس عنوان شده است که خداوند دنیا را در ۶ روز آفریده است و روز هفتم را به‌عنوان روز استراحت

1. Rordorf

۲. Swahili: عضوی از خانواده زبان‌های بانتو و زبان مادری اقوام سواحلی است.

قرار داد. در عبری، روزهای هفته از یک‌شنبه تا جمعه همراه با عددهای نخست تا ششم نام‌گذاری شده‌اند (بروان، ۱۹۸۹: ۱۵۱). بنابه اعتقاد روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۲) روزهای هفته در هاوایی^۱ شباهت زیادی به الگوی عبری دارد. در این زبان نیز روزهای یک‌شنبه تا جمعه با عددواژه‌های ۱ تا ۶ ساخته می‌شوند و روز شنبه با معنای تحت‌الفظی 'روز عبادت' به کار می‌رود. وی همچنین بیان می‌کند در زبان سریانی^۲ نیز روز شنبه با قرض‌گیری از عبری به کار می‌رود و پس از آن پنج روز بعدی با قرار گرفتن اعداد ۱ تا ۵ در کنار این واژه ساخته می‌شوند. در این زبان روز جمعه با واژه‌ای به معنی 'آماده شدن برای روز شنبه' به کار می‌رود.

جدول ۲: نام روزهای هفته در عبری

معنای تحت‌الفظی فارسی	عبری	روزهای هفته
روز اول	Jowm rišon Day- first	یک‌شنبه
روز دوم	Jowm šani Day- second	دوشنبه
روز سوم	Jowm šliši Day- third	سه‌شنبه
روز چهارم	Jowm revei Day- fourth	چهارشنبه
روز پنجم	Jowm xamši Day- fifth	پنج‌شنبه
روز ششم	Jowm šiši Day- sixth	جمعه
روز استراحت	Jowm -ha-sabbat Day- of -rest	شنبه

به اعتقاد سالزمن (۲۰۰۴: ۸۶) نیز برخلاف سنت کلیساهای اولیه، نام‌گذاری روزهای هفته در برخی زبان‌های تحت سیطره مسیحیت همچون پرتغالی و یونانی از الگوی عددی صورت گرفته است. وی بیان می‌کند که در قرن اول میلادی، اسقف اعظم کلیسای براگا، نام‌گذاری روزهای هفته براساس خدایان روم باستان را بی‌ارزش دانست و در عوض الگوی عددی برای نام‌گذاری روزهای هفته ارائه داد که همین الگو پایه نام‌گذاری روزهای هفته در زبان پرتغالی کنونی نیز محسوب می‌شود. وی بیان می‌کند که برخی زبان‌های نزدیک به پرتغالی همچون گالیسی^۳ در مقابل این تغییر مقاومت کرده و ترجیح دادند از الگوی نجومی رایج در روم باستان بهره ببرند. به باور روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۴) در پرتغالی به جز روز یک‌شنبه با

۱. Hawaiin: زبان رسمی مردم جزیره‌ای با همین نام در غرب ایالات متحده آمریکا واقع در اقیانوس آرام.

۲. Syriac: یکی از گویش‌های زبان آرامی که نخستین نشانه‌های استفاده آن در اوایل سده یکم میلادی در شهر اِدِسا دیده شده است.

۳. Galician: زبانی از زیر مجموعه زبان‌های رومی که بیشتر گویشوران آن در ناحیه گالیسیا از بخش‌های خود مختار اسپانیا هستند.

یک واژه قرضی از اسپانیولی و با معنای تحت‌اللفظی 'روز خداوند' و شنبه با قرض از عبری، سایر روزهای هفته با الگوی عددی شکل گرفته‌اند.

جدول ۳: نام روزهای هفته در پرتغالی

معنای تحت‌اللفظی فارسی	پرتغالی	معادل پرتغالی باستان	روزهای هفته
روز خداوند	domingo God	dominika dies God- day	یک‌شنبه
دومین روز	segunda feira second- day	feria secunda day- second	دوشنبه
سومین روز	terca feira third- day	feria tertia day- third	سه‌شنبه
چهارمین روز	kuarta feira fourth- day	feria quarta day- fourth	چهارشنبه
پنجمین روز	kuinta feira fifth- day	feria quinta day- fifth	پنج‌شنبه
ششمین روز	siksta feira sixth- day	feria siksta day- sixth	جمعه
استراحت	sabado rest	sabbatum rest	شنبه

یونانی^۱ یکی دیگر از زبان‌هایی است که در این دسته قرار می‌گیرد اما نام سه روز در هفته در این زبان برپایه الگوی عددی نیستند. در این زبان یک‌شنبه معنای 'روز خداوند'^۲ می‌دهد، روز جمعه، ترجمه قرضی واژه سریانی با معنای 'آماده شدن' است و روز شنبه نیز از عبری قرض‌گیری شده است. شایان ذکر است که بررسی زبان‌های آلبانیایی و ارمنی نشان می‌دهد که آن‌ها نیز شباهت زیادی به این الگوی یونانی دارند.

جدول ۴: نام روزهای هفته در یونانی

معنای تحت‌اللفظی فارسی	یونانی	روزهای هفته
روز خداوند	kJri-ake Lord- day	یک‌شنبه
دوم	deuotera defteri imera second day	دوشنبه
سوم	trite triti imera third day	سه‌شنبه
چهارم	tetarte	چهارشنبه

1. Greek

2. day of the Lord

	<i>tetarti imera</i> fourth day	
پنجشنبه	<i>pempte</i> <i>pempti imera</i> fifth day	
جمعه	<i>paraskeue</i> Preparation	آماده‌سازی
شنبه	<i>sabbato</i> rest	استراحت

تنها زبان ژرمنی که از الگوی عددی استفاده می‌کند، یعنی ایسلندی^۱ نیز در این زیررده قرار می‌گیرد. در این زبان سه روز دوشنبه، پنجشنبه و جمعه با نام‌های حاوی عددواژه بیان می‌شوند.

جدول ۵: نام روزهای هفته در ایسلندی

معنای تحت‌لفظی فارسی	ایسلندی	روزهای هفته
روز خورشید	<i>drottins-dagr</i> Sun- day	یکشنبه
روز دوم	<i>annar-dagr</i> Second- day	دوشنبه
روز سوم	<i>dridhi-dagr</i> Third- day	سه‌شنبه
روز میانی	<i>midviku-dagr</i> Middle- day	چهارشنبه
روز پنجم	<i>fimti-dagr</i> Fifth- day	پنجشنبه
روز روزه	<i>fostu-dagr</i> Fast-day	جمعه
روز غسل	<i>laugar-dagr</i> Ablution-day	شنبه

این در حالی است که در بسیاری از کشورهای اسلامی نیز یکشنبه به عنوان نخستین روز واژه‌سازی می‌شود. در رابطه با نخستین روز هفته در اسلام نیز روایاتی وجود دارد. مجلسی (۱۳۸۵: ۲۱۱) نقل می‌کند که از پیغمبر اسلام، حضرت محمد(ص) سؤال شد که خداوند دنیا را در چه روزی آفرید و نخستین روز کدام است. پاسخ پیامبر روز یکشنبه (احد) بوده است؛ چراکه خداوند، یگانه، یکتا و بی‌نیاز است، نه همسری گرفته و نه فرزندی دارد. پژوهش روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۳) بیان می‌کند که الگوی زبان عبری در زبان عربی پیش از اسلام به کار گرفته شد. تنها تفاوتی که پس از ظهور اسلام در نام روزهای هفته

1. Icelandic

عربی به وجود آمد، جایگزینی جمعه به جای واژه «يومالعروبه» با معنای تحت‌اللفظی 'روحیه عربی' داشتن است.

جدول ۶: نام روزهای هفته در عربی

فارسی	عربی پیش از اسلام	عربی بعد از اسلام	معنای تحت‌اللفظی واژه عربی بعد از اسلام
یک‌شنبه	yaum al-ahad day - first	Jaum al-ahad day - first	روز اول
دوشنبه	yaum al-itnayn day - second	Jaum al-itnayn day - second	روز دوم
سه‌شنبه	yaum at-talāthā' day - third	Jaum at-talāthā' day - third	روز سوم
چهارشنبه	yaum al-arba'ā' day - fourth	Jaum al-arba'ā' day - fourth	روز چهارم
پنج‌شنبه	yaum al-hamīs day - fifth	Jaum al-hamīs day - fifth	روز پنجم
جمعه	yaum al-aruba day - Arabian	Jaum al-jum'ā day- assembly(gathering)	روز تجمع (برای عبادت)
شنبه	yaum al-sabt day- rest	Jaum al-sabt day- rest	روز استراحت و آرامش

در امهری^۱ از خانواده زبانی اتیوپی نیز شرایط نسبتاً مشابه‌ای دیده می‌شود و برای روزهای یک‌شنبه تا پنج‌شنبه از عددواژه استفاده می‌شود و دو روز جمعه و شنبه با واژه‌های دیگری به کار می‌روند. نکته جالب توجه در این زبان واژه روز سه‌شنبه است که معنای تحت‌اللفظی 'دو+یک' می‌دهد.

جدول ۷- نام روزهای هفته در امهری

روزهای هفته	امهری	معنای تحت‌اللفظی فارسی
یک‌شنبه	əhud first	نخستین
دوشنبه	sāño two	دو
سه‌شنبه	mak-sāño One+ two	دو + یک
چهارشنبه	rob four	چهار
پنج‌شنبه	hamus five	پنج

۱. Amharic: زبان مادری مردم امهارا در منطقه مرکزی شمال اتیوپی.

مقدم/پیشین	arb precedent	جمعه
استراحت و آرامش	kədame rest	شنبه

سه مورد بالا نشان می‌دهد که مذاهب یهودیت، مسیحیت و اسلام در شکل‌گیری چنین الگوهایی نقش داشته‌اند. با اینحال، سایر زبان‌ها نیز از الگوی عددی پیروی کرده‌اند. به‌عنوان مثال، در ویتنامی نیز روز یک‌شنبه با معنای تحت‌اللفظی 'روز اصلی/روز خدا' به کار می‌رود و روزهای دوشنبه تا شنبه با استفاده از اعداد ۲ تا ۷ ساخته می‌شوند. ویژگی منحصر به فرد این زبان در این است که به جز روز یک‌شنبه، سایر روزها طبق الگوی عددی ساخته شده‌اند؛ اگرچه همان روز یک‌شنبه به‌صورت غیرملفوظ در شمارش روزها لحاظ شده است.

جدول ۸: نام روزهای هفته در ویتنامی

روزهای هفته	ویتنامی	معنای تحت‌اللفظی فارسی
یک‌شنبه	thứ nhất day- main	روز اصلی/روز خدا
دوشنبه	thứ hai day- second	روز دوم
سه‌شنبه	thứ ba day- third	روز سوم
چهارشنبه	thứ tư day- fourth	روز چهارم
پنج‌شنبه	thứ năm day- fifth	روز پنجم
جمعه	thứ sáu day- sixth	روز ششم
شنبه	thứ bảy day- seventh	روز هفتم

یکی از زبان‌های این زیررده که به‌طور خالص از الگوی عددی بهره می‌برد، زبان آمازیک^۱ است:

۱. رایج در کشور مراکش: Amazigh.

جدول ۹: نام روزهای هفته در آمازیک

معنای تحت‌لفظی فارسی	آمازیک	روزهای هفته
روز اول	ayn-as first-day	یک‌شنبه
روز دوم	asin-as second-day	دوشنبه
روز سوم	akr-as third-day	سه‌شنبه
روز چهارم	akw-as fourth-day	چهارشنبه
روز پنجم	asimw-as fifth-day	پنج‌شنبه
روز ششم	asidJ-as sixth-day	جمعه
روز هفتم	asam-as seventh-day	شنبه

- زیررده ۳: آغاز الگوی عددی از دوشنبه

پژوهش بروان (۱۹۸۹: ۱۸۱) نشان می‌دهد که زبان‌های بالتو-اسلاوی^۱ عمدتاً دوشنبه را به‌عنوان روز نخست هفته در الگوی عددی، واژه‌سازی می‌کنند. این در حالی است که پژوهش روسن‌فیلد (۱۹۹۴) نیز نشان می‌دهد در زبان‌های اسلاوی^۲، روز دوشنبه روز نخست هفته است و براساس آن سایر روزهای هفته با عددواژه‌های مناسب نام‌گذاری می‌شوند. در بسیاری از زبان‌های این خانواده، روز سه‌شنبه مفهومی معادل دومین روز دارد که ثابت می‌کند دوشنبه روز نخست در این نام‌گذاری لحاظ شده است. از آنجا که در روسی، معنای تحت‌لفظی سه‌شنبه 'دومین‌روز'، پنج‌شنبه 'چهارمین‌روز' و جمعه 'پنجمین‌روز' است، می‌توان این زبان را در این زیررده قرار دارد، اگرچه معنای تحت‌لفظی چهارشنبه 'روز میانه' است. به باور کولسون^۳ (۱۹۲۶: ۴۴) نام روزهای شنبه و یک‌شنبه در روسی^۴، همچون بسیاری از زبان‌ها ریشه در اعتقادات مذهبی دارند. بروان (۱۹۸۹: ۱۸۴) بیان می‌کند که زبان‌های تنگوسی^۵ همچون نانای^۶ و اونکی^۷ عینا الگوی روسی را قرض گرفته‌اند.

1. Balto-Slavic
2. Slavic languages
3. Colson
4. Russian
5. Tungusic

۶. Nanai: زبان مردم نانای ساکن در سیبری و استان هیلونگ‌جیانگ چین.

۷. Evenki: با نزدیک به سی هزار گویشور در کشورهای روسیه، چین، مغولستان.

جدول ۱۰: نام روزهای هفته در روسی

معنای تحت‌الفظی فارسی	روسی	روزهای هفته
بعد از روز هفته (اشاره به رستاخیز)	po-nedel'nik after- week	دوشنبه
دومین	ftornik second	سه‌شنبه
میانه	sreda middle	چهارشنبه
چهارمین	ŋetverk fourth	پنج‌شنبه
پنجمین	pyatnitsa fifth	جمعه
استراحت	subbota rest	شنبه
رستاخیز (عیسی)	voskresen'ye resurrection	یک‌شنبه

سایر زبان‌های اسلاوی همچون لهستانی^۱، بلاروسی^۲، اوکراینی^۳، اسلوواکی^۴، اسلونی^۵، صربی^۶ و بلغاری^۷ نیز به‌طور مشابه‌ای برای سه روز سه‌شنبه، پنج‌شنبه و جمعه از نام‌های حاوی عددواژه‌های دومین، چهارمین و پنجمین استفاده می‌کنند. زبان‌های بالتی همچون لتونی^۸، لیتوانی^۹ و ساموگیتی^{۱۰} نیز در این رابطه ویژگی جالب توجه‌ای دارند چراکه از الگوی عددی خالص برای نامیدن روزهای هفته استفاده می‌کنند.

-
1. Polish
 2. Belarussian
 3. Ukraineian
 4. Slovakian
 5. Slovenian
 6. Serbian
 7. Bulgarian
 8. Latvia
 9. Lithuanian
 10. Samoguit

جدول ۱۱: نام روزهای هفته در سه زبان بالتی

روزهای هفته	لتونی	ساموگیتی	لیتوانی	معنای تحت‌اللفظی فارسی
دوشنبه	pirma-dienis firth - day	përma-dëinis firth - day	pirm-diena firth - day	روز اول
سه‌شنبه	antra-dienis second - day	ontra-dëinis second - day	otr-diena second - day	روز دوم
چهارشنبه	trečia-dienis third - day	trečia-dëinis third - day	treš-diena third - day	روز سوم
پنج‌شنبه	ketvirta-dienis fourth - day	ketvërta-dëinis fourth - day	ceturt-diena fourth - day	روز چهارم
جمعه	penkta-dienis fifth - day	pënkta-dëinis fifth - day	piekt-diena fifth - day	روز پنجم
شنبه	šešta-dienis sixth - day	šëšta-dëinis sixth - day	šest-diena sixth - day	روز ششم
یک‌شنبه	sekma-dienis seventh - day	sekma-dëinis seventh - day	svēt-diena seventh - day	روز هفتم

چینی^۱ یکی دیگر از زبان‌هایی است که در این زیررده قرار دارد. براساس نظر روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۶) روزهای هفته در گویش‌های چینی به شیوه‌های مختلف و با واژگان متفاوتی نام‌گذاری می‌شوند اما وجه اشتراک تمام آن‌ها این است که دوشنبه نخستین روز هفته محسوب می‌شود. بنا به اعلام وی، در زبان‌های چینی جنوبی، یعنی کانتونی^۲ و مین^۳، روز یک‌شنبه معنایی معادل با 'روز عبادت'^۴ دارد در حالی که بقیه روزهای هفته به تناسب با همین روز به ترتیب از 'نخستین روز بعد از عبادت تا ششمین روز بعد از عبادت'^۵ نام‌گذاری می‌شوند. این در حالی است که در زبان رسمی چینی، روز یک‌شنبه معنایی معادل با 'روز هفته'^۶ دارد و بقیه روزها به ترتیب از یک تا شش با مفهومی معادل 'اول هفته تا ششم هفته'^۷ نام‌گذاری می‌شوند. در بخش دیگری از چین، از الگوی عددی دیگری برای نام‌گذاری روزهای هفته استفاده می‌شود؛ در این الگو، هفته با واژه‌ای به معنای 'چرخه'^۸ معرفی می‌شود و روزهای هفته براساس آن نام‌گذاری می‌شوند. براین اساس، یک‌شنبه معنایی معادل 'پایان چرخه'^۹ دارد و از دوشنبه تا شنبه معنایی معادل 'نخستین روز چرخه' تا 'ششمین روز چرخه' دارند. در بخش دیگری از چین نیز

1. Chinese
2. Cantonese/Yue
3. Min
4. day of worship
5. first [day after] worship through sixth [day after] worship
6. week day
7. week one- week six
8. Cycle
9. cycle's end

یک‌شنبه معنایی معادل 'روز خورشید' دارد و پس از آن شش روز دیگر با استفاده از اعداد ۱ تا ۶ و برپایه این واژه ساخته می‌شوند.

۲-۱-۲- الگوی نجومی

الگوی نجومی، نام‌گذاری روزهای هفته را براساس برخی از صور فلکی انجام می‌دهد. به باور بولترگینی (۲۰۱۷: ۱۸۸) نام‌گذاری روزهای هفته در اکثر زبان‌های دنیا براساس خورشید (یک‌شنبه) و ماه (دوشنبه) و پنج سیاره قابل مشاهده یعنی مریخ^۱ (سه‌شنبه)، عطارد^۲ (چهارشنبه)، مشتری^۳ (پنج‌شنبه)، ناهید^۴ (جمعه) و زحل^۵ (شنبه) صورت می‌گیرد. روس‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۷) ریشه این نوع نام‌گذاری روزهای هفته را به روم و هند باستان و خدایان افسانه‌های آن‌ها منتسب می‌داند. وی (همان: ۱۵۱) بیان می‌کند که در قرن ۱ میلادی امپراطور نرو^۶ کاربرد سیاره‌ها در نام‌گذاری روزهای هفته در روم باستان را پایه‌گذاری کرد. به نظر وی، به احتمال زیاد در همان زمان چنین کاربردی در هند باستان نیز آغاز شده است و جالب این‌که وی بیان می‌کند که ریشه چنین کاربردی هم در روم و هم هند به ریشه فرهنگ میترا^۷ هندی-ایرانی برمی‌گردد. در الگوی نجومی نیز نمی‌توان نقش مذهب را نادیده گرفت چراکه روزهای هفته در روم تحت تأثیر مسیحیت در زبان‌هایی همچون ایتالیایی^۸، اسپانیولی^۹، فرانسوی^{۱۰}، رومانیایی^{۱۱} و مولداوی^{۱۲} شکل گرفت. این در حالی است که در مناطق بی‌دین روم^{۱۳} نام روزهای هفته در زبان‌های انگلیسی، آلمانی^{۱۴}، دانمارکی^{۱۵} و هلندی^{۱۶} شکل گرفت. با توجه به این‌که تنوع نام‌گذاری روزهای هفته در این الگو کمتر از الگوی عددی است می‌توان تمایزات موجود میان آن‌ها را با توجه به خانواده‌های زبانی اصلی همچون ژرمنی، لاتینی^{۱۷}، کلتی^{۱۸}، هندی، دراویدی^{۱۹} و ... بررسی کرد. ذکر این نکته نیز

1. Mars
2. Mercury
3. Jupiter
4. Venus
5. Saturn
6. Nero
7. Mithra
8. Italian
9. Spanish
10. French
11. Romanian
12. Moldavian
13. heathen Roman
14. German
15. Danish
16. Dutch
17. Latin
18. Celtic

۱۹. Dravidian: خانواده زبانی شامل حدوداً ۷۳ زبان از جمله ۴ زبان نوشتاری تامیلی، تلگو، کانارا و مالایالم.

ضروری است که در اکثر کشورهایی که از الگوی نجومی بهره می‌برند، نخستین روز کاری دوشنبه است؛ از همین‌رو، در جداول ارائه شده این بخش، هفته از روز دوشنبه آغاز می‌شود.

فالک^۱ (۲۰۰۴، ۸۱) بیان می‌کند اکثر زبان‌های لاتینی همچون اسپانیولی، ایتالیایی، فرانسوی و رومانیایی، به جز پرتغالی که شرح آن رفت، از الگوی نجومی استفاده می‌کنند. در این زبان‌ها نام اکثر روزهای هفته (در برخی موارد به جز شنبه و یکشنبه) یا برگرفته از نام سیاره‌های مذکور است و یا به نام خدایان روم باستان که در ارتباط با همین سیاره‌ها هستند، مرتبط است. ذکر این نکته ضروری است که لاتینی خود نام این خدایان را به عنوان ترجمه قرضی از یونانی گرفته است (روسن‌فیلد، ۱۹۹۴: ۱۴۳). نام سیاره‌های مذکور در شکل‌گیری نام روزهای هفته در فرانسوی دیده می‌شود.

جدول ۱۲: نام روزهای هفته در فرانسوی

معنای تحت‌اللفظی فارسی	فرانسوی	روزهای هفته
روز ماه	lan-di moon-day	دوشنبه
روز مریخ (خدای جنگ)	maydi Mars-day	سه‌شنبه
روز عطارد (خدا سفر)	meÿkyudi Mercury-day	چهارشنبه
روز مشتری (خدای رعد و برق)	ÿudi Jupiter-day	پنج‌شنبه
روز ناهید (خدای عشق و زیبایی)	vendÿudi Venus-day	جمعه
روز زحل (خدای زمان)	same-di Saturn-day	شنبه
روز خدا	di-manÿ Day-lord	یکشنبه

به نظر روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۸) اکثر زبان‌های ژرمنی نیز به پیروی از سنت روم باستان، روزهای هفته را با استناد به سیاره‌های مذکور و یا خدایان منتسب به آنان نام‌گذاری می‌کنند. ریشه نام روزهای هفته در انگلیسی، به نام خدایان آنگلوساکسون^۲ برمی‌گردد. نام روز شنبه در انگلیسی یک استثنا است و از ریشه خدایان رومی گرفته شده است. در آلمانی نیز خدایان آلمانی مرتبط با نام سیاره‌های مذکور در نام برخی روزهای هفته دیده می‌شوند.

1. Falk
2. Anglo-Saxon

جدول ۱۳: نام روزهای هفته در انگلیسی و آلمانی

روزهای هفته	انگلیسی	معنای تحت‌الفاظی فارسی	آلمانی	معنای تحت‌الفاظی فارسی
دوشنبه	Monday	روز ماه	mon-tag moon-day	روز ماه
سه‌شنبه	Tuesday	روز مریخ (خدای جنگ)	diens-tag Tiw- day	روز مریخ (خدای جنگ)
چهارشنبه	Wednesday	روز عطارد (خدای باد)	mitt-wox middle- week	روز میانه
پنج‌شنبه	Thursday	روز مشتری (خدای رعد و برق)	donners-tag thunder-day	روز خدای رعد و برق
جمعه	Friday	روز ناهید (الهه عشق)	frei-tag frigg-day	روز ناهید (خدای عشق)
شنبه	Saturday	روز زحل	sams-tag saturn-day	روز زحل
یک‌شنبه	Sunday	روز خورشید	sonn-tag sun-day	روز خورشید

مطالعات رده‌شناختی روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۷) نشان داده است که زبان‌های کلتی همچون ولزی^۱ و ایرلندی^۲ اگر چه ریشه لاتینی ندارند اما آن‌ها نیز در نام‌گذاری روزهای هفته از سنت نام‌گذاری رومی بهره می‌برند. در زبان ایرلندی، روزهای شنبه، یک‌شنبه، دوشنبه و سه‌شنبه همچون زبان‌های لاتینی با نام سیاره‌های مربوطه نام‌گذاری شده‌اند. این در حالی است که سه روز دیگر هفته بر پایهٔ واژگان مذهب کاتولیک^۳ نام‌گذاری می‌شوند. این در حالی است که در زبان ولزی، عیناً از معادل‌های لاتینی برای نام‌گذاری روزهای هفته استفاده می‌شود.

جدول ۱۴: نام روزهای هفته در ایرلندی و ولزی

روزهای هفته	ایرلندی	معنای تحت‌الفاظی فارسی	ولزی	معنای تحت‌الفاظی فارسی
دوشنبه	luan moon	ماه	dJd-lun day- moon	روز ماه
سه‌شنبه	máirt mars	مریخ	dJd-mawrth day-mars	روز مریخ
چهارشنبه	céad-aoín first- fast	روزۀ اول	dJd-mercher day-mercury	روز عطارد
پنج‌شنبه	déard-aoín middle- fast	بین دو روزه	dJd-iau day-jupiter	روز مشتری

1. Welsh
2. Irish
3. Catholic

روز ناهید	dJd-gwener day-venus	روزه	aoine fast	جمعه
روز زحل	dJd-sadwrn day-saturn	زحل	satharn saturn	شنبه
خورشید	Sul sun	روز خدا	do-mhnach Day- lord	یک‌شنبه

اکثر زبان‌های هندی^۱ نیز از الگوی مشابه با زبان‌های لاتینی و ژرمنی بهره می‌برند. بر این اساس، در هندی، یک‌شنبه بر پایهٔ خورشید نام‌گذاری می‌شود. سایر روزهای هفته نیز بر اساس سیاره‌های اصلی مذکور نام‌گذاری شده‌اند. این در حالی است که در اردو روزهای یک‌شنبه تا سه‌شنبه بر پایهٔ سیاره‌ها نام‌گذاری می‌شوند اما سه روز بعد تحت تأثیر اسلام نام‌گذاری شده‌اند. در این زبان، واژهٔ فارسی هفته هم‌زمان برای نام‌گذاری هفته و همچنین روز شنبه به کار می‌رود. در زبان‌های دراویدی نیز، برای تمام روزهای هفته از سیاره‌های مذکور برای نام‌گذاری روزهای هفته استفاده می‌شود.

جدول ۱۵: نام روزهای هفته در هندی

معنای تحت‌لفظی فارسی	هندی	روزهای هفته
روز خورشید	savi-var sun-day	یک‌شنبه
روز ماه	som-var moon-day	دوشنبه
روز مریخ	mangal-var mars-day	سه‌شنبه
روز عطارد	dudh-var mercury-day	چهارشنبه
روز مشتری	guru-var jupiter-day	پنج‌شنبه
روز ناهید	śukra-var venus-day	جمعه
روز زحل	śani-var venus-day	شنبه

۲-۱-۳- الگوی عناصر طبیعی

این الگو به نسبت دو الگوی دیگر، بسامد کمتری دارد. بر اساس روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۴) در چینی باستان برخی از روزهای هفته با استفاده از عناصر طبیعی شامل آتش، آب، چوب، فلز و زمین نام‌گذاری می‌شده‌اند. پژوهش وی نشان می‌دهد که در این زبان، روزهای یک‌شنبه و دوشنبه مفهومی معادل روز

1. Indian

خوشید و روز ماه دارند که از این جهت مشابه با الگوی نجومی رایج در بسیاری از زبان‌های لاتینی و ژرمنی است اما سایر روزهای هفته را با استناد به این پنج عنصر نام‌گذاری می‌کرده‌اند. وی عنوان می‌کند که در زبان چینی باستان، پنج سیاره‌ای که در الگوی نجومی برای نام‌گذاری روزهای هفته مورد استفاده بوده‌اند به پنج عنصر اصلی ربط داده شده و برای نام‌گذاری روزهای هفته مورد استفاده قرار گرفتند. این شیوه از چینی وارد ژاپنی^۱ و کره‌ای^۲ شد و این دو زبان از حدود اواخر قرن ۱۹ آن را به‌عنوان واژگان اصلی روزهای هفته به کار می‌برند؛ در حالی که چینی در شکل‌های گوناگون خود از الگوی عددی بهره می‌برد.

جدول ۱۶: نام روزهای هفته در کره‌ای و ژاپنی

روز هفته	ژاپنی	کره‌ای	معنی تحت‌اللفظی
دوشنبه	getsuJ-ōbi moon-day	weurJ-oil moon-day	روز ماه
سه‌شنبه	KaJ-ōbi fire-day	hwa-J-oil fire-day	روز آتش (مربخ)
چهارشنبه	suiJ-ōbi water-day	suJ-oil water-day	روز آب (عطارد)
پنج‌شنبه	mokuJ-ōbi wood-day	mokJ-oil wood-day	روز چوب (مشتری)
جمعه	kinJ-ōbi metal-day	geumJ-oil metal-day	روز فلز (ناهید)
شنبه	doJ-ōbi earth-day	toJ-oil earth-day	روز زمین (زحل)
یک‌شنبه	niJiJ-ōbi sunshine-day	ilJ-oil sunshine-day	روز آفتاب

۲-۲- میزان برجستگی^۳ واژگان مربوط به روزهای هفته

در مطالعات معنی‌شناسی، روزهای هفته دارای رابطه تباین معنایی^۴ با یکدیگر هستند؛ چرا که از لحاظ معنایی هیچ روزی بر روز دیگر برتری ندارد و همه در یک سطح از اهمیت معنایی قرار دارند (لوبنر^۵، ۲۰۱۳: ۹۱). با این وجود، در مطالعات رده‌شناختی مشخص می‌شود که در واژه‌سازی برای روزهای هفته برخی واژگان برجسته‌ترند. بر این اساس، در قدم نخست درک این حقیقت ضروری است که طرح مسئله میزان برجستگی روزهای هفته در مطالعات رده‌شناختی، صرفاً محدود به واژه‌سازی برای این مفاهیم

1. Japanese
2. Korean
3. Salience
4. heteronyms
5. Lobner

زبانی است و نه خود بازه زمانی مدنظر و ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی مربوط به آن. هان^۱ (۱۹۷۷: ۵۴۴) بیان می‌کند که مفهوم برجستگی یا به‌صورت ذاتی است و یا به صورت فرهنگی. در برخی موارد نیز ترکیبی از هر دو است. از نظر وی، از آن‌جا که مفهوم هفته و روزهای آن یک مفهوم قراردادی هستند، برجستگی روزهای آن نمی‌تواند ذاتی باشد و قاعداً در هر فرهنگی شرایط خود را دارد. بنابراین، طبیعی است که واژه مربوط به یک یا چند روز از هفته در مقایسه با واژه سایر روزهای هفته برجستگی زبانی بالاتری داشته باشد. ذکر این نکته ضروری است که با توجه به نقش مهم فرایند قرض‌گیری واژگانی در ساختار واژگان مربوط به روزهای هفته در بسیاری از زبان‌های دنیا، بررسی مقوله برجستگی در این حوزه هم از جنبه بین‌زبانی و هم از جنبه درون‌زبانی قابل طرح است. براون (۱۹۸۹: ۵۴۴) بیان می‌کند که سه عامل در تعیین میزان برجستگی روزهای هفته نقش دارند. نخستین عامل میزان بسامد کاربرد آن واژه است. واژگانی که برای کلمات برجسته به کار می‌روند، بسامد وقوع بالاتری نسبت به سایر واژه‌ها دارند. این حقیقت هم به‌صورت بین‌زبانی و هم درون‌زبانی قابل تبیین و توجیه است. پژوهش براون (۱۹۸۹: ۵۴۴) در رابطه با بررسی واژگان مربوط به روزهای هفته در انگلیسی، اسپانیایی، ایتالیایی، روسی، پرتغالی و فرانسوی، نشان می‌دهد که روز یک‌شنبه با مفهوم 'روز آفتاب' بالاترین بسامد را از نظر انتقال به سایر زبان‌های دنیا دارد. عامل دوم مربوط به نقش واژه مربوط به روزهای هفته در نام‌گذاری سایر روزهای هفته است. به عبارت ساده‌تر، اگر واژه‌ای مبنای نام‌گذاری سایر روزهای هفته باشد، آن واژه نسبت به سایر واژگان مربوط به روزهای هفته برجسته‌تر است. پژوهش براون (۱۹۸۹: ۵۴۵) در این زمینه نشان می‌دهد که در اکثر زبان‌هایی که برای روزهای هفته واژه جدید ابداع می‌کنند، واژه‌های سایر روزهای هفته به نوعی وابستگی زمانی به واژه یک‌شنبه دارند. به‌عنوان مثال، در زبان‌هایی همچون ملپا^۲، اومی^۳، یاربا^۴، داگا^۵، داریبی^۶، کوا^۷ که همگی عضوی از خانواده زبانی پاپوایی رایج در گینه نو هستند و همچنین زبان‌های ناواهو^۸، شاینی^۹ و پامه^{۱۰} واژه یک‌شنبه مفاهیمی با معانی تحت‌اللفظی 'روز مقدس بزرگ' و 'روز فراطبیعی' و واژه شنبه معانی تحت‌اللفظی 'روز مقدس کوچک' و 'روز فراطبیعی کوچک' می‌دهند و بقیه روزهای هفته با ارجاع زمانی به این دو واژه نام‌گذاری می‌شوند. سومین عامل برای تعیین

1. Hunn
2. Melpa
3. Omie
4. Yareba
5. Daga
6. Daribi
7. Kewa

۸. Navajo: عضوی از زبان‌های آتاباسکی رایج در غرب آمریکای شمالی.

۹. Cheyenne: زبان سرخ‌پوستان شاین از بومیان آمریکا رایج در مونتانا و اکلاهما.

۱۰. Pame: زبان بومیان پامه ساکن در مکزیک.

برجستگی روزهای هفته با نقش واژه مربوط به آن روز در نام‌گذاری هفته در ارتباط است. این ویژگی، تنها در برخی از زبان‌های دنیا دیده می‌شود، بنابراین نسبت به دو عامل فوق از درجه اهمیت پایین‌تری برخوردار است. نمونه‌ای از نقش این عامل را می‌توان در زبان تیوای شمالی^۱ مشاهده کرد. این زبان واژه‌ای معادل یک‌شنبه در زبان اسپانیایی را قرض گرفته و آن را هم‌زمان برای روز «یک‌شنبه» و «هفته» به کار می‌برد؛ در نتیجه، واژه یک‌شنبه نسبت به سایر روزهای هفته برجسته‌تر است. نمونه‌ای دیگر از چنین حالتی در زبان‌های واورانی و میکاسوکی^۲ گزارش شده است. در این دو زبان نیز واژه‌ای که برای روز یک‌شنبه و هفته به کار می‌رود مشابه است. برخلاف زبان تیوای شمالی، این واژه در این دو زبان قرضی نیست بلکه واژه‌ای بومی است که در واورانی معنی «روز خدا» و در میکاسوکی معنی «روز مقدس» دارد (براون، ۱۹۸۹: ۵۴۵). این موارد شاهی هستند که نشان می‌دهند روز یک‌شنبه نسبت به سایر روزهای هفته برجستگی بالاتری دارد. با توجه به این که در مناطقی که زبان‌های فوق رایج هستند، مذهب مسیحیت غالب است، تمام نام‌گذاری‌ها و اهمیت روز یک‌شنبه به ماهیت مقدس این روز بر می‌گردد. در پژوهشی دیگر، براون (۱۹۸۷) با بررسی واژگان مربوط به روزهای هفته در ۱۷۶ زبان به این نتیجه رسیده است که در ۷۱ مورد، واژه معادل هفته با واژه معادل یکی از روزهای هفته یکسان و یا در ارتباط است. آماری که در بررسی این ۷۱ مورد به دست آمده برای تعیین عامل برجستگی زبانی روزهای هفته نتایج جالبی در پی دارد. در ۵۸ مورد یعنی معادل ۸۲٪ از زبان‌ها، واژه‌ای که برای روز یک‌شنبه به کار می‌رود با واژه‌ای که برای هفته به کار رفته است، یکسان بوده و یا هم‌ریشه هستند. در سایر زبان‌ها واژه معادل یکی دیگر از روزهای هفته با واژه هفته یکسان بوده است. به عنوان مثال، در عربی رایج در کشور مغرب و همچنین چوایی^۳، واژه‌های «هفته» و «جمعه» یکسانند، در آمگاناد^۴، واژه‌ای که برای روز شنبه و در مفهوم «روز تجارت» به کار می‌رود، برای هفته نیز به کار می‌رود. براون (۱۹۸۹: ۵۴۷) عنوان می‌کند که مجموع عوامل بالا نشان می‌دهند که در بسیاری از زبان‌ها دو روز شنبه و یک‌شنبه واژگان برجسته‌تری نسبت به سایر روزها محسوب می‌شوند. وی دلیل آن را مرتبط با ماهیت خاص این دو روز در فرهنگ بسیاری از کشورهای دنیا می‌داند. این در حالی است که واژه‌ای که در بسیاری از کشورهای مسلمان برای روز جمعه به کار می‌رود نیز براساس سه عامل فوق، واژه‌ای برجسته‌تر از سایر واژه‌ها محسوب می‌شود. بر همین اساس، وی سلسله مراتبی جهانی برای میزان برجستگی روزهای هفته ارائه داده که براساس آن یک‌شنبه و شنبه از لحاظ برجستگی بالاترین درجه را در بین زبان‌های دنیا دارند، پس از آن‌ها نیز دو روزی که بیشترین میزان برجستگی را دارند، دوشنبه و جمعه هستند که این خود نیز

۱. Tiwa: زبان بومیان تیوا ساکن در ایالت نیومکزیکو در کشور آمریکا.

۲. Mikasuki: عضوی از زبان‌های موسکوگی رایج در غرب ایالت فلوریدای آمریکا.

۳. Chewa: عضوی از خانواده زبانی بانتو و زبان ملی کشور مالاوی و یکی از هفت زبان آفریقایی رسمیکشور زامبیا.

۴. Amganad Ifugao: زبانی بومی رایج در جنوب کشور فیلیپین.

نشان از اهمیت واژگانی است که برای روزهای شنبه و یک‌شنبه به کار می‌روند چرا که نزدیک‌ترین روزها به این دو روز هستند. وی به این نتیجه می‌رسد که واژگانی که برای روزهای میانی هفته ساخته می‌شوند شامل روزهای سه‌شنبه، چهارشنبه و پنج‌شنبه تقریباً در زبان‌های دنیا میزان برجستگی کمتری دارند:

یک‌شنبه < شنبه < جمعه / دوشنبه < پنج‌شنبه / چهارشنبه / سه‌شنبه

۲-۳- فرایندهای جهانی واژه‌سازی روزهای هفته

پژوهش‌های هرزوغ^۱ (۱۹۴۱)، هاگن^۲ (۱۹۵۶)، سالزمن (۱۹۹۰)، باسو^۳ (۱۹۶۷) و براون (۱۹۸۹) نشان داده است که زبان‌های دنیا یکی از چهار شیوه قرض‌گیری مستقیم^۴، ترجمه قرضی^۵، گسترش واژگان موجود^۶ و ابداع^۷ را مورد استفاده قرار می‌دهند. براون (۱۹۸۹) در پژوهش خود اذعان می‌کند که بسیاری از زبان‌ها از بیش از یک فرایند واژه‌سازی استفاده می‌کنند و در این بین، فرایند قرض‌گیری‌ها و ابداع به ترتیب بالاترین نقش را در شکل‌گیری واژگان مربوط به روزهای هفته در زبان‌های دنیا داشته‌اند.

۲-۳-۱- قرض‌گیری مستقیم

پژوهش براون (۱۹۸۹: ۵۳۶) روی ۱۴۸ زبان دنیا نشان می‌دهد که قرض‌گیری، بالاترین بسامد را در بین شیوه‌های نام‌گذاری روزهای هفته دارد. براین اساس، شنبه و یک‌شنبه در مسیحیت و پنج‌شنبه و جمعه در اسلام، بیش از سایر روزهای هفته در معرض فرایند قرض‌گیری بوده‌اند. وی بیان می‌کند که به‌طور کلی، نام روزهای شنبه و یک‌شنبه بالاترین بسامد را در قرض‌گیری نام روزهای هفته در بین زبان‌های دنیا دارند اما قرض‌گیری برای سایر روزهای هفته با بسامد کمتری رخ داده است. خروجی بررسی وی در رابطه با نقش فرایند قرض‌گیری در نام‌گذاری روزهای هفته در زبان‌های دنیا از طریق معرفی سه جهانی و یک سلسله‌مراتب رده‌شناختی قابل برداشت است:

جهانی ۱: نام روزهای شنبه و یک‌شنبه بالاترین بسامد قرض‌گیری در زبان‌های دنیا را دارند.

جهانی ۲: اگر زبانی برای نام‌گذاری روز چهارشنبه، واژه قرضی داشته باشد قطعاً برای روزهای دوشنبه، سه‌شنبه و جمعه نیز واژه قرضی دارد.

جهانی ۳: اگر زبانی برای نام‌گذاری روزهای سه‌شنبه و جمعه، واژه قرضی داشته باشد قطعاً برای روز دوشنبه نیز واژه قرضی دارد.

1. Herzog
2. Haugen
3. Basso
4. Borrowing
5. loan-translation
6. extending the referential application of native terms
7. coining new expressions

براساس جهانی‌های فوق، سلسله‌مراتب رده‌شناختی زیر برای بررسی نقش فرایند قرض‌گیری در نام‌گذاری روزهای هفته قابل تصور است^۱:

شنبه < یک‌شنبه < دوشنبه < جمعه < سه‌شنبه < پنج‌شنبه < چهارشنبه

براون (۱۹۸۹: ۵۴۶) بیان می‌کند که پرتغالی، عربی، انگلیسی و اسپانیولی بیش از سایر زبان‌ها نقش زبان مبدأ را برای قرض‌گیری ایفا می‌کنند. به‌عنوان نمونه، در زبان‌های آموزگو^۲ و کوینتونک چپانتک^۳، تمام واژه‌های مربوط به روزهای هفته از اسپانیولی قرض گرفته شده‌اند. پژوهش روسن‌فیلد (۱۹۹۴: ۱۴۷) نیز نشان می‌دهد که زبان برمه‌ای^۴ نیز برای برخی روزهای هفته از واژگان سانسکریت باستان قرض‌گیری کرده است. نکته جالب توجه‌ای که هاگن (۱۹۵۶: ۶۶) در رابطه با فرایند قرض‌گیری واژگان مربوط به روزهای هفته به آن اشاره می‌کند این است که زبان‌هایی از روش قرض‌گیری واژگان مربوط به روزهای هفته بهره گرفته‌اند که دارای ساختار واژگانی ساده و بسیط بوده‌اند و آن زبان‌هایی که واژگان مرکب زیادی دارند کمتر در معرض این فرایند قرار می‌گیرند. این در حالی است که پژوهشگرانی همچون برایت^۵ (۱۹۶۰) و اسپنسر^۶ (۱۹۴۷) عقیده دارند که میزان پذیرش واژگان قرضی در مورد روزهای هفته بیش از آن که با ویژگی‌های ساختاروی مرتبط باشد، به عوامل اجتماعی ربط دارد.

۲-۳-۲- ابداع

به نظر براون (۱۹۸۹: ۵۳۶) بومیان آپاچی^۷ آمریکایی با الگوگیری از ترتیب روزهای هفته از لاتینی، واژه‌های جدیدی ابداع کردند که دارای مفاهیم تحت‌اللفظی 'روز مقدس'^۸ برای یک‌شنبه، 'آغاز فعالیت'^۹ برای دوشنبه، 'بعد از آغاز فعالیت'^{۱۰} برای سه‌شنبه، 'نیمه‌راه'^{۱۱} برای چهارشنبه، 'بعد از نیمه‌راه'^{۱۲} برای پنج‌شنبه، 'حرکت به سمت خانه'^{۱۳} برای جمعه و 'کمی مقدس'^{۱۴} برای شنبه هستند. در زبان پاتب^{۱۵}،

۱. براساس نظر براون (۱۹۸۹: ۵۳۷) زبان‌های شیندزوآنی (Shinzwani)، سامی شمالی (North Saami) و پاتز (Paez) این سلسله مراتب را نقض کرده‌اند.

۲. Amuzgo: عضوی از خانواده زبانی اوتو-مانگویی رایج در کشور مکزیک.

۳. Quiotepec Chinantec: عضوی از خانواده زبانی اوتو-مانگویی رایج در کشور مکزیک.

۴. Burmese: عضوی از خانواده زبان‌های چینی-تبتی از شاخه زبان‌های لولو-برمه‌ای و زبان رسمی کشور میانمار.

5. Bright

6. Spencer

7. Apache

8. holy day

9. open [businesses]

10. after open

11. halfway

12. after halfway

13. driving home

14. little holy day

۱۵. Patep: زبانی رایج در گینه نو.

واژه‌ای که معادل انگشت شست است برای اشاره به روز جمعه به کار رفته که احتمالاً برگرفته از این است که آن پنجمین انگشت و جمعه، پنجمین روز کاری در فرهنگ سخنگویان این زبان است. براون (۱۹۸۹: ۵۴۲) چنین نتیجه‌گیری می‌کند که اگر زبانی برای روزهای شنبه و یکشنبه از روش ابداع واژه بهره ببرد، ترجیح می‌دهد تا به جای ابداع واژه‌های جدید برای سایر روزهای هفته، از همین دو واژه به عنوان پایه نام‌گذاری سایر روزهای هفته بهره ببرد. علاوه بر این، پژوهش وی در رابطه با فرایند ابداع در واژگان مربوط به روزهای هفته نیز یک جهانی‌های تلویحی را به صورت زیر نشان می‌دهد:

اگر زبانی برای نام‌گذاری روزهای سه‌شنبه و پنج‌شنبه، واژه بومی ابداع کرده باشد قطعاً برای روزهای جمعه و دوشنبه نیز واژه بومی ابداع کرده است.

با لحاظ کردن جهانی تلویحی فوق، سلسله‌مراتب زیر برای کاربرد فرایند ابداع در واژگان مربوط به روزهای هفته قابل تصور است^۱:

دوشنبه < جمعه < پنج‌شنبه / سه‌شنبه < چهارشنبه

سلسله‌مراتب فوق نیز نوعی روند طبیعی در نام‌گذاری روزهای هفته بین زبان‌های دنیا از منظر ابداع واژه را نشان می‌دهد. به این ترتیب که اولین روزی که در یک زبان تحت تأثیر فرایند ابداع خواهد بود، روز چهارشنبه و آخرین روزی که تحت تأثیر آن نام‌گذاری می‌شود، دوشنبه خواهد بود. نهایتاً، پژوهش براون (۱۹۸۹) نشان می‌دهد که علی‌رغم معرفی چهار شیوه فوق، بسیاری از زبان‌ها به صورت ترکیبی از شیوه‌های نام‌گذاری روزهای هفته استفاده می‌کنند. به این ترتیب که تنها یکی از ۴ روش فوق در آن‌ها دخیل نیستند بلکه ممکن است بیش از یک روش در نام‌گذاری روزهای هفته نقش داشته باشند.

۲-۳-۳- ترجمه قرضی

به باور براون (۱۹۸۹: ۵۳۹) تعبیر قرضی، کم‌بسامدترین روش واژه‌سازی روزهای هفته است. از نظر وی، ریشه روز شنبه، یعنی «سبت» در زبان عربی نمونه‌ای از قرض‌گیری واژگانی، از معادل عبری این روز است.

۲-۳-۴- گسترش واژگان موجود

توماسون و کافمن^۲ (۱۹۸۸: ۲۳) در پژوهش خود اشاره می‌کنند که یکی از عوامل اجتماعی مؤثر در نام‌گذاری روزهای هفته در بین زبان‌های دنیا مقوله دوزبانگی است. وی بیان می‌کند در جوامعی که دو زبان رایج است، واژگان بومی برای سخنگویان آشنا هستند، به تدریج برخی واژگان زبان دوم نیز از طریق فرایند قرض‌گیری و یا ترجمه قرضی در ساختار واژگانی زبان بومی وارد شده و بخشی از این زبان

۱. براساس براون (۱۹۸۹) زبان‌های ساماکا (Saramaccan)، سامی شمالی (North Saami)، و پائز (Paez) این سلسله‌مراتب را نقض کرده‌اند.

2. Thomason and Kaufman

می‌شوند و در نتیجه به مرور و در طول تاریخ ترکیبی از واژگان بومی و غیربومی در این زبان‌ها نهاده شده و کاربردی می‌شوند.

۳- نام روزهای هفته در فارسی

در این بخش به بررسی رفتار فارسی در قبال سه معیار جهانی فوق می‌پردازیم تا از این طریق رده این زبان مشخص شود و بتوانیم این زبان را با زبان‌های هم‌رده خود مقایسه کنیم.

۳-۱- الگوی نام‌گذاری فارسی

در بخش مبانی نظری، سه الگوی جهانی (عددی، نجومی و عناصر طبیعی) برای نام‌گذاری روزهای هفته معرفی شد. در فارسی همان‌گونه که مشخص است الگوی عددی، الگوی غالب محسوب می‌شود. در این زبان، در پنج روز (یک‌شنبه تا پنج‌شنبه) از الگوی عددی استفاده شده است و دو روز دیگر (جمعه و شنبه) تاریخچه دیگری دارند. با این حال، ذکر دو نکته در رابطه با رفتار فارسی در قبال این جهانی اهمیت دارد. نکته نخست مربوط به زیررده فارسی است. همان‌گونه که در بخش مبانی نظری ذکر شد، در هر کدام از دو الگوی عددی و نجومی، زبان‌های زیادی هستند که رفتار کاملاً خالصی در قبال این الگو نداشته و از برخی عوامل جانبی برای نام‌گذاری روزهای هفته بهره می‌برند بررسی نام روزهای هفته در تعداد زیادی از زبان‌های دنیا نشان می‌دهد که میزان استفاده خالص از الگوی عددی در مقایسه با میزان استفاده خالص از الگوی نجومی به مراتب نادرتر است و تنها زبان‌های معدودی همچون لتونی، آمازیق و بوریاتی^۱ وجود دارند که در نام تمام روزهای هفته از عددواژه استفاده کرده‌اند. بنابراین می‌توان این‌گونه برداشت کرد: «اکثر زبان‌هایی که از الگوی عددی استفاده می‌کنند، نام برخی از روزهای هفته را بدون عددواژه به کار می‌برند».

فارسی در قبال این ویژگی جهانی رفتار سازگاری دارد چراکه اگرچه در این زبان الگوی عددی، الگوی غالب نام‌گذاری روزهای هفته است اما در نام دو روز (شنبه و جمعه) از عدد واژه استفاده نشده است. علاوه بر این، در بخش مبانی نظری بیان شد که برای دسته‌بندی زبان‌هایی که از الگوی عددی استفاده می‌کنند می‌توان سه زیررده در نظر گرفت. معیار تعیین این زیررده‌ها، مبنا قرار گرفتن یکی از روزهای شنبه، یک‌شنبه و یا دوشنبه برای آغاز شمارش عددی سایر روزها بود. نگارنده با بررسی نام روزهای هفته در زبان‌هایی که از الگوی عددی استفاده می‌کنند^۲، سلسله‌مراتبی برای تعیین روز نخست هفته در فرایند واژه‌سازی نام روزهای هفته به صورت زیر در نظر گرفت:

۱. Buryat: زبانی مغولی رایج میان ساکنین بوریات در روسیه و مناطق مرزی مغولستان و برخی مناطق چین.

۲. نام روزهای هفته از طریق آثار مکتوبی که در بخش منابع ذکر شده‌اند و در وب‌سایت

<https://www.omniglot.com/language/time/days.htm> در دسترس نویسنده بوده‌اند.

یک‌شنبه < دوشنبه < شنبه

براین اساس، اکثر زبان‌ها ترجیح می‌دهند که شمارش عددی روزهای هفته را از یک‌شنبه آغاز کنند، برخی زبان‌ها دوشنبه را برای این مبنا لحاظ می‌کنند و در زبان‌های کمتری، شنبه چنین نقشی دارد. رفتار زبان فارسی با این رویکرد جهانی نیز همخوانی دارد چراکه فارسی نیز جزو زبان‌های زیرردهٔ ۲، یعنی زبان‌های که یک‌شنبه را مبنای آغاز شمارش سایر روزهای هفته قرار می‌دهند است.

نکتهٔ دوم در رابطه با روند تاریخی زبان فارسی است. به عبارت بهتر، این سؤال مطرح می‌شود که آیا فارسی در تمام دوران خود از الگوی عددی برای نام‌گذاری روزهای هفته بهره برده است یا خیر. اگر چه هدف پژوهش حاضر تعیین ردهٔ فارسی به صورت هم‌زمانی است اما بررسی در زمانی آن نیز نکات جالبی در بر دارد. قریب (۱۳۷۶: ۱۸) بیان می‌کند که به نظر بسیاری، در ایران پیش از اسلام مفهومی تحت عنوان هفته وجود نداشته است. در آن دوره، واحد زمان ماه بوده و هر روز دارای نامی بوده است. به اعتقاد وی در کتیبه‌های فارسی باستان، نام ماه و تعداد روز سپری شده از ماه را نام‌گذاری کرده‌اند. از نظر وی اولین نشانه‌های کاربرد روزهای هفته در ایران باستان را باید در نوشته‌های مانویان جستجو کرد. صفی‌پور و شعبانی (۱۳۹۸: ۱۵۸) نیز بیان می‌کنند که در تقویم زرتشتی سی روز ماه هر کدام به نام یکی از ایزدان نام‌گذاری می‌شدند. به نظر آن‌ها این نام‌گذاری به‌گونه‌ای است که چنین گمان می‌رود که در باستان ایران به مانند گاه‌شماری‌های میان‌رودان یا گاه‌شماری یهودی، مسیحی و اسلامی، هفته وجود داشته است چراکه سی روز ماه در چهار گروه دسته‌بندی می‌شوند؛ به‌نحوی که هر ماه ابتدا به یک دستهٔ هشت روزه، سپس هفت روزه، مجدداً هشت روزه و در نهایت هفت روزه تقسیم می‌شده است (این دسته‌بندی در جدول ۱۸ با رنگ متفاوت تفکیک شده است). با این وجود آن‌ها اعتقاد دارند که این دسته‌بندی ربطی به مفهوم هفته در کاربرد امروزی آن ندارد. به باور قریب (همان) در متون سغدی نیز، روزهای هفته هم به‌صورت شنبه، یک‌شنبه و ... (الگوی عددی) و هم با استناد به سیاره‌ها (الگوی نجومی) به‌کار می‌رفته‌اند. وی اشاره می‌کند که نظامی گنج‌ای (۵۴۰-۶۰۲) یکی از شاعرانی است که به رابطهٔ نام روزهای هفته با هفت سیاره اشاره کرده است؛ در نتیجه می‌توان این‌گونه برداشت کرد که در فارسی قدیم (نقل قول از قریب) نیز الگوی نجومی در نام‌گذاری روزها نقش داشته است. وی اشاره می‌کند که نظامی گنج‌ای در یکی از شعرهای خود با نقل داستانی به این موضوع می‌پردازد که رنگ‌های هر گنبدی در این داستان که شخصیت اصلی داستان هر روز به یکی از آن‌ها می‌رود، برگرفته از نام یک سیاره است؛ از طرف دیگر هر روز هفته با نام آن سیاره نیز در ارتباط است (جدول ۱۹). این در حالی است که براساس آنچه عریان (۱۳۹۱: ۸۲-۸۳) عنوان می‌کند، در دورهٔ میانه، روزهای ماه هر کدام نام مشخصی داشته‌اند که با توجه به کاربرد نام برخی سیاره‌ها همچون بهرام، خور و ...؛ همچنین ایزدان منتسب به سیاره‌ها همچون تیر، مهر، آبان، آذر و ...، ظاهراً می‌توان ردپایی از الگوی نجومی در نام‌گذاری

روزها دید (جدول ۲۰). با توجه به مباحث بالا می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که در حال حاضر الگوی غالب در نام‌گذاری روزهای هفته فارسی، الگوی عددی است؛ اگرچه فارسی در دوران میانه و باستان به‌طور مشخص مفهوم هفته را نداشته است اما بررسی آثار موجود نشان می‌دهد که ظاهراً در نام‌گذاری روزهای هفته در آن دوران، الگوی نجومی، الگوی غالب بوده و در نتیجه نوعی تغییر رده از این منظر در فارسی قابل تصور است.

جدول ۱۷: ارتباط روزهای هفته با سیاره‌ها در یکی از شعر نظامی گنجه‌ای

روزهای هفته	رنگ منتسب	سیاره منتسب
شنبه	گنبد سیاه	زحل
یک‌شنبه	گنبد زرد	خورشید (آفتاب)
دوشنبه	گنبد سبز	ماه
سه‌شنبه	گنبد سرخ	مریخ (بهرام)
چهارشنبه	گنبد فیروزه‌گون	عطارد
پنج‌شنبه	گنبد صندل‌گونه	مشتری
جمعه	گنبد سپید	زهره (ناهید)

جدول ۱۸: نام روزهای هفته در فارسی قبل از ورود اسلام

روز ماه	فارسی میانه	فارسی نو	روز ماه	فارسی میانه	فارسی نو
روز اول	hormoz-ruz	هرمز روز	روز شانزدهم	mer-ruz	مهر روز
روز دوم	bahman-ruz	بهمن روز	روز هفدهم	soruš-ruz	سروش روز
روز سوم	ordibehšt-ruz	اردیبهشت روز	روز هجدهم	rašān-ruz	رشن روز
روز چهارم	šahrivar-ruz	شهریور روز	روز نوزدهم	farvardin-ruz	فروردین روز
روز پنجم	sepandarmaz-ruz	سپندارمذ روز	روز بیستم	bahram-ruz	بهرام روز
روز ششم	xordad-ruz	خرداد روز	روز بیست و یکم	ram-ruz	رام روز
روز هفتم	amurdad-ruz	امرداد روز	روز بیست و دوم	Jad-ruz	باد روز
روز هشتم	daJ be azar-ruz	دی به آذر روز	روز بیست و سوم	daJ-be-din ruz	دی به دین روز
روز نهم	azar-ruz	آذر روز	روز بیست و چهارم	din-ruz	دین روز
روز دهم	aban-ruz	آبان روز	روز بیست و پنجم	ard-ruz	ارد روز
روز یازدهم	xuršid-ruz	خورشید روز	روز بیست و ششم	aštaḍ-ruz	اشتاد روز
روز دوازدهم	mah-ruz	ماه روز	روز بیست و هفتم	asman-ruz	آسمان روز
روز سیزدهم	tir-ruz	تیر روز	روز بیست و هشتم	zamiyad-ruz	زامیاد روز
روز چهاردهم	guš-ruz	گوش روز	روز بیست و نهم	mehrespan ruz	مهراسپند روز
روز پانزدهم	daJ-be-mehr ruz	دی به مهر روز	روز سی‌ام ماه	aniran-ruz	انیران روز

۳-۲- برجستگی نام روزهای هفته در فارسی

دومین معیار رده‌شناختی در پژوهش حاضر بررسی برجستگی نام روزهای هفته در فرایند نام‌گذاری بود. همان‌گونه که در بخش مبانی نظری اشاره شد، پژوهش‌های رده‌شناختی موجود سه عامل را برای بررسی این معیار مدنظر دارند. بررسی نام روزهای هفته در فارسی نشان می‌دهد که عامل نخست و سوم در این زبان موجودیت پیدا نمی‌کنند و میزان برجستگی نام روزهای هفته در زبان فارسی تنها براساس عامل دوم، یعنی نقش نام یک روز در نام‌گذاری سایر روزها، قابل تبیین است. بدیهی است که براساس این عامل، شنبه برجسته‌ترین روز در نام‌گذاری روزهای هفته در فارسی است؛ چراکه در نام شش روز هفته از آن استفاده شده است.

در رابطه با واژه شنبه در فارسی نظرات مختلفی بیان شده است. بهروز (۱۳۴۴: ۱۱۸) عقیده دارد که در تقویم‌های باستانی ایرانی که در اوایل قرن بیستم در چین کشف شدند به جای شنبه از واژه «شام پت» استفاده شده است. وی بیان می‌کند که «شام» به معنی «تاریکی و غروب» است، و «پت» احتمالاً از کلمه اوستایی با معنی «نیم روز» گرفته شده است. براین اساس، وی نتیجه می‌گیرد که چون در سال رصد زردتشت، اجتماع در نیمه شب بوده و آن نیمه شب مبدأ حساب ماه‌های قمری است، آن را یک‌شنبه به معنی «نیمه شب اول» به کار برده‌اند. با این وجود، براساس نظر حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۱۹۱۱) برخی ارتباط این واژه را به زبان‌های سامی و مشخصاً واژه عبری *sabao* منتسب می‌دانند، در حالی که برخی آن را برگرفته از واژه اکدی *sabattu* می‌دانند. وی اعتقاد دارد که با توجه به تفاوت واج پایانی دو کلمه فارسی و عبری، شاید این دو واژه تنها به صورت اتفاقی دارای شباهت آوایی هستند و هیچ ریشه مشترکی ندارند. اما از طرف دیگر بیان می‌کند که معنای این واژه در عبری (دست از کار کشیدن و استراحت کردن) احتمال ارتباط واژه شنبه به ریشه عبری را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، این واژه عبری با شکل‌های آوایی متنوعی در بسیاری از زبان‌های هندی اروپایی، همچون یونانی (*αβαβτον*)، لاتینی (*sabbatum*)، اسپانیایی (*sabado*)، ایتالیایی (*sabbato*)، پرتغالی (*sabado*)، فرانسوی (*samedi*)، رومانیایی (*sambata*)، روسی (*subbōta*)، صربی (*subota*) و لهستانی (*sobota*) وارد شده است؛ در نتیجه احتمال ارتباط واژه شنبه در فارسی نیز با معادل عبری آن تقویت می‌شود. به نظر حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۱۹۱۱) کاربرد این واژه در فارسی، مربوط به دوران بعد از اسلام نیست بلکه این واژه در زبان‌های فارسی میانه ترفانی (*šambt*)، پارسی (*šmbt*)، سغدی (*šmpt*)، خوارزمی (*šnbθk*) و آسی (*sabat*) نیز وجود داشته است.

در رابطه با واژه جمعه در زبان فارسی، الگو مشخص‌تر است. این واژه به صورت قرضی از زبان عربی و پس از نفوذ اسلام در ایران وارد فارسی شده است که اشاره به برگزاری مراسم نمازجمعه از سوی مسلمانان در این روز دارد. ذکر این نکته ضروری است که در زبان فارسی واژه آدینه نیز به جای جمعه به کار می‌رود که براساس نظر حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۲۸) واژه اصیل فارسی برگرفته از ریشه فارسی میانه *atenak* و آن برگرفته از صورت باستان *ati-ayanaka* و با معنای جماعت و گردهمایی است. بر این

اساس، مشخص می‌شود که فارسی در رابطه با معیار برجستگی نام روزهای هفته، سلسله‌مراتب جهانی بروان (۱۹۸۹: ۵۴۷) را رعایت کرده چراکه به‌صورت جهانی نیز روزهای یک‌شنبه و شنبه بالاترین بسامد برجستگی در نام‌گذاری روزهای هفته را در اختیار دارند:

پنج‌شنبه/چهارشنبه/سه‌شنبه < جمعه/دوشنبه < شنبه < یک‌شنبه

نگارنده براساس دو معیاری که تاکنون برای سنجش فارسی مورد استفاده قرار گرفت اقدام به معرفی زبان‌های هم‌رده با فارسی از منظر الگوی جهانی نام‌گذاری روزهای هفته و میزان برجستگی نام روزهای هفته کرده است. به عبارت بهتر، براساس معیار نخست یعنی الگوی جهانی، زبان‌هایی که در زیر رده ۲ الگوی عددی قرار دارند رفتار کاملاً مشابه‌ای ندارند. به‌عنوان مثال، در عبری ۶ روز، در عربی و پرتغالی ۵ روز، در یونانی ۴ روز و در ایسلندی ۳ روز از هفته دارای عددواژه هستند. در چنین شرایطی زبان فارسی رفتاری شبیه زبان‌های پرتغالی، عربی، اندونزیایی و مالایی خواهد داشت چراکه همچون آن‌ها برای ۵ روز از هفته از عددواژه‌ها استفاده می‌کند. با این حال، این زبان‌ها را نمی‌توان زبان‌های هم‌رده با فارسی دانست. در فارسی دو روز جمعه و شنبه عددواژه ندارند اما در پرتغالی دو روز شنبه و یک‌شنبه. از طرف دیگر اگرچه عربی هم مانند فارسی در دو روز جمعه و شنبه عددواژه ندارد، اما نام‌گذاری روزهایی که عددواژه دارند با استفاده از نام روز (یوم الاول، یوم الثانی) ساخته شده‌اند، نه با استفاده از نام یکی دیگر از روزهای هفته. این زبان‌ها اگرچه هم‌رده با فارسی هستند اما رفتاری عیناً شبیه فارسی ندارند. زبان‌هایی را می‌توان هم‌رده با فارسی دانست که علاوه بر اعمال رفتار مشابه در مورد معیار نخست، در مورد معیار دوم یعنی میزان برجستگی روزهای هفته نیز با فارسی همخوانی داشته باشند. براین اساس، نگارنده با بررسی نام روزهای هفته در برخی زبان دنیا معتقد است که برخی زبان‌های آلتایی و برخی زبان‌های ایرانی هم‌رده با فارسی از منظر الگوی جهانی نام روزهای هفته و میزان برجستگی روزهای هفته، رفتاری عیناً شبیه فارسی دارند.

جدول ۱۹: زبان‌های هم‌رده فارسی در مقوله نام‌گذاری روزهای هفته

خانواده	زبان	روزهای هفته						
		فارسی	یک‌شنبه	دوشنبه	سه‌شنبه	چهارشنبه	پنج‌شنبه	جمعه
هندی اروپایی	تاتاری	Jäk-şämbe one- şanbeh	dü-şämbe two- şanbeh	si-şämbe three- şanbeh	çar-şämbe four- şanbeh	pän- ceşämbe five- şanbeh	čomğa gathering	simbä şanbeh
	ترکمنی	Jek-şenbe one- şanbeh	du-şenbe two- şanbeh	si-şenbe three- şanbeh	çar-şenbe four- şanbeh	pen-şenbe five- şanbeh	Juma gathering	Şenbe şanbeh
	قزاقی	Jek-senbi one- şanbeh	düy-senbi two- şanbeh	se-Jsenbi three- şanbeh	sär-senbi four- şanbeh	beJ-senbi five- şanbeh	Juma gathering	senbi şanbeh

išembi šanbeh	Juma gathering	bej-šembi five- šanbeh	šar-šembi four- šanbeh	še-jšembi three- šanbeh	düj- šömbü two- šanbeh	Jek-šemb one- šanbeh	فرقیزی	
šanba šanbeh	Juma gathering	paJ-shanba five- šanbeh	čor-šanba four- šanbeh	se-šanba three- šanbeh	du-šanba two- šanbeh	Jak-šanba one- šanbeh	ازبکی	
šenbe šanbeh	Jüme gathering	peJ-shenbe five- šanbeh	čar-šenbe four- šanbeh	se-Jšenbe three- šanbeh	dü-šenbe two- šanbeh	Jek-šenbe one- šanbeh	ایغوری	
šobot šanbeh	ruz-arnā day- worship	Pän-žšobot five- šanbeh	čor-šobot four- šanbeh	sā-šobot three- šanbeh	dü-šobot two- šanbeh	Jek-šobot one- šanbeh	تاتی	ایرانی
seme šanbeh	Jene gathering	fan-cšeme five- šanbeh	čar-šeme four- šanbeh	sê-šeme three- šanbeh	dı-šeme two- šanbeh	Jew-šeme one- šanbeh	زازاکی	

۳-۳- فرایندهای واژه‌سازی فارسی

در رابطه با فرایندهای واژه‌سازی روزهای هفته نیز به‌نظر می‌رسد، فارسی پربسامدترین فرایند جهانی، قرض‌گیری، را برگزیده است. چراکه در این زبان پنج روز با استفاده از عددواژه‌های یک تا پنج و نام شنبه تولید شده‌اند و دو واژه شنبه و جمعه از عبری و عربی قرض‌گیری شده‌اند. در رابطه با پیشینه واژه شنبه در بخش قبلی توضیح داده شد و به نظر می‌رسد علی‌رغم آن که در متون موجود نظریات متفاوتی در رابطه با پیشینه این روز بیان شده است اما بتوان آن را بنا به ادعای حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۱۹۱۱) به ریشه عبری نسبت داد. واژه جمعه نیز همچنان که در بخش قبلی توضیح آن ارائه شد، واژه‌ای قرضی از عربی است که در فارسی به‌کار می‌رود. بنابراین، رفتار فارسی در قبال سلسله‌مراتب قرض‌گیری نام روزهای هفته از جانب بروان (۱۹۸۹: ۵۳۶) رفتاری نسبتاً سازگار به‌نظر می‌رسد؛ چراکه اگرچه فارسی برای نخستین نام این سلسله‌مراتب (شنبه) از فرایند قرض‌گیری استفاده می‌کند، بدون احتساب روزهای یک‌شنبه و دوشنبه، نام روز جمعه که در جایگاه میانی این سلسله‌مراتب است را نیز قرض‌گیری کرده است.

شنبه < یک‌شنبه < دوشنبه < جمعه < سه‌شنبه < پنج‌شنبه < چهارشنبه

به نظر می‌رسد که استفاده از آدینه به جای جمعه را بتوان نوعی استفاده فارسی از فرایند ترجمه قرضی دانست چرا که به‌نظر حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۲۸) این واژه در فارسی باستان و میانه به معنای گردهمایی و تجمع بوده که ترجمه تحت‌اللفظی جمعه در عربی است. بنابراین فارسی از فرایندهایی بهره می‌برد که به باور بروان (۱۹۸۹: ۵۳۵) پربسامدترین (قرض‌گیری) و کم‌بسامدترین (ترجمه قرضی) فرایندهای واژه‌سازی روزهای هفته هستند. با این وجود، ذکر این نکته نیز اهمیت دارد که براساس نظر بهروز (۱۳۴۴: ۱۱۸) علت کاربرد نام آدینه برای این روز را باید به متمایز بودن این روز از سایر روزها

نسبت داد. وی بیان می‌کند که روز اول هزاره‌های دوازده‌گانه و اولین جشن نوروز در هزارهٔ جم و روز هجرت زرتشت و روز بشارت به ناهید، مادر پیشوای دین مهر، آدینه است. براساس آنچه وی برای شبیه بیان کرد، در اینجا نیز اشاره می‌کند که نیازی به گذاشتن شماره پیش از آخرین نیمه‌شب هفته نبوده است.

ذکر دو نکته در رابطه با فرایند قرض‌گیری مرتبط با فارسی حائز اهمیت است. نکتهٔ نخست مربوط به زبان‌های قرض‌دهنده و نکتهٔ دوم در مورد زبان‌های قرض‌گیرنده از فارسی است. برون (همان) در پژوهش خود نشان داد که زبان‌های پرتغالی، عربی، انگلیسی و اسپانیولی قرض‌دهنده‌ترین زبان‌های دنیا از این منظر محسوب می‌شوند که فارسی نیز از میان این زبان‌ها، از عربی یک واژه قرض گرفته است. در رابطه با نکتهٔ دوم، یعنی زبان‌های قرض‌گیرنده از فارسی نیز سه مورد قابل توجه است.

مورد اول این که براساس نظر برون (۱۹۸۹: ۵۳۵)، برخی زبان‌های ایرانی همچون کردی، بلوچی، تاتی، زازاکی، تاجیکی و همچنین برخی از زبان‌های آلتایی که در جدول ۲۱ معرفی شده‌اند، نام روزهای هفته را از فارسی قرض گرفته‌اند.

مورد دوم مربوط به برخی زبان‌های آلتایی دیگر همچون ترکی، تاتاری و گائووزی^۱ است که واژهٔ فارسی «بازار» را قرض گرفته و برای ساخت نام برخی روزهای هفته به کار برده‌اند (برون، ۱۹۸۹: ۵۴۰). در زبان ترکی روز یکشنبه با معنای تحت‌اللفظی بازار و دوشنبه، با معنای «روز بعد از بازار» به کار می‌روند. حسن‌دوست (۱۳۹۳: ۲۷۱-۲۷۳) در رابطه با واژهٔ بازار اشاره می‌کند که این واژه از ریشهٔ فارسی میانهٔ wazar و آن نیز از ریشهٔ فارسی باستان vaha-carna گرفته شده است و زبان‌های زیادی همچون ارمنی، گرجی، مغولی، ترکی، پرتغالی، آلمانی، فرانسوی، اسپانیولی، ایتالیایی، رومانیایی، لهستانی، روسی، بلغاری، صربی، هلندی، انگلیسی، مالایایی و عربی آن را از فارسی قرض گرفته‌اند.

مورد سوم نیز مربوط به زبان اردو است. براساس نظر برون (۱۹۸۹: ۵۳۴)، واژهٔ فارسی «هفته» (از فارسی میانه haftag و فارسی باستان haftaka- (حسن‌روست، ۱۳۹۳: ۲۸۹۵) در این زبان برای اشاره به روز شنبه به کار می‌رود.

۴- نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، تعیین رفتار فارسی در قبال سه معیار الگوهای جهانی، میزان برجستگی و فرایندهای واژه‌سازی روزهای هفته بود. نتایج پژوهش نشان داد که فارسی از میان سه الگوی جهانی موجود یعنی الگوی نجومی، الگوی عددی و الگوی عناصر طبیعی، الگوی عددی را انتخاب می‌کند. با این وجود به واسطه تنوعاتی که در زبان‌های پیرو این الگو وجود داشت، سه زیر رده برای این الگو معرفی شد که

1. Gagauz

بررسی رفتار فارسی نشان داد که این زبان در زیر ردهٔ دوم زبان‌های الگوی عددی و هم‌رده با برخی زبان‌های آلتایی همچون ازبکی، قرقیزی، قزاقی و همچنین برخی زبان‌های ایرانی همچون تاتی و زازاکی است که نام‌گذاری عددی را از یک‌شنبه آغاز می‌کنند. علاوه بر این، شواهد در زمانی موجود نشان می‌دهد که هر چند مفهوم هفته در دوران میانه و باستان به‌صورت کنونی وجود نداشته اما واژگانی که برای نامیدن روزها به‌کار می‌رفته‌اند، با الگوی نجومی متناسب‌تر بوده‌اند؛ از این‌رو می‌توان قائل به نوعی تغییر رده در فارسی از این منظر شد. در رابطه با میزان برجستگی روزهای هفته نیز فارسی، هم‌راستا با سلسله مراتب جهانی موجود، روز شنبه را به‌عنوان برجسته‌ترین روز دارد. نهایتاً از میان چهار فرایند واژه‌سازی موجود، نقش فرایند قرض‌گیری در نام روزهای هفتهٔ فارسی پررنگ‌تر است اگرچه کاربرد نام آدینه به جای جمعه را می‌توان نمونه‌ای از ترجمهٔ قرضی در این زبان محسوب کرد. بررسی نام روزهای هفته در سایر زبان‌ها همچنین نشان داد که فارسی اگرچه خود با استفاده از قرض‌گیری، روزهای هفته را نام‌گذاری کرده است، برخی از زبان‌های آلتایی همچون قرقیزی، قزاقی، ازبکی و ... کل روزهای هفته، برخی دیگر از زبان‌های آلتایی همچون ترکی، تاتاری و گائووزی با قرض‌گیری واژهٔ «بازار» برای نامیدن برخی روزهای هفته و زبان اردو نیز با قرض‌گیری واژهٔ «هفته» از فارسی آن را در نامیدن روز شنبه به‌کار می‌برند.

منابع

- بهروز، ذبیح‌ا... (۱۳۴۴). «هفته»، مجله مهر. سال دوازدهم، ۱۱۶-۱۲۰.
- حسن‌دوست، محمد (۱۳۹۳). فرهنگ ریشه‌شناختی زبان فارسی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- عریان، سعید (۱۳۹۱). متن‌های پهلوی (ترجمه و وادنوشت). تهران: انتشارات علمی.
- صفی‌پور، علی؛ شعبانی، رضا (۱۳۹۸). «دسته‌بندی ایزدان و روزهای ماه در گاه‌شماری زرتشتی»، تاریخ علم، ۱۷ (۱): ۱۵۷-۱۸۵.
- صفی‌پور، علی؛ صفی‌پور، اعظم (۱۴۰۰). «بررسی برساختگی نام روزها و ماه‌های گاه‌شماری جلالی»، تاریخ علم، ۱۹ (۲): ۵۰۷-۵۴۰.
- قریب، بدرالزمان (۱۳۸۵). «هفته در ایران قدیم»، نامه فرهنگستان، ۳ (۴): ۱۱-۳۹.
- مالرب، میشل (۱۳۸۶). زبان‌های مردم جهان، ترجمه عفت ملانظر. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- مجلسی، محمد تقی (۱۳۸۵). آسمان و جهان، جلد چهاردهم بحارالانوار. ترجمه محمدباقر کمره‌ای. تهران: کتابفروشی اسلامیة.
- Basso, H. (1967). "Semantic aspects of linguistic acculturation". *American Anthropologist*, 69, 47: 1-77.

- Bright. (1960). "Animals of acculturation in the California Indian languages". *University of California Publications in Linguistics*. 4: 215-46.
- Brown, Cecil H. (1989). "Naming the days of the week: A cross-language study of lexical acculturation". *Current Anthropology*. 30 (4): 536-550.
- Bultrighini. (2017). "Notes on days of the week and other date-related aspects in three Greek inscriptions of the late Roman period". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. 201: 187-196.
- Bultrighini, Ilaria, and Sacha Stern (2021). The seven-day week in the Roman Empire: origins and diffusion. In: *Sacha Stern (ed.), the Making of Ancient and Medieval Calendars (Time, Astronomy, and Calendars: Texts and Studies; Leiden: Brill)*.
- Colson, F. (1926). *The Week: An Essay on the Origin and Development of the Seven-Day Cycle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Falk, M. (2004). "Astronomical Names for the Days of the Week". *Royal Astronomical Society of Canada*. 93: 122-133.
- Haugen, E. (1956). *Bilingualism in the Americas: A bibliography and research guide*. University of Alabama Press.
- Herzo, G. (1941). *Culture change and language: Shifts in the Pima vocabulary, in Language, culture, and personality: Essays in memory of Edward Sapir*. Edited by Leslie Spier, A. Irving Hallowell, and Stanley S. Newman, pp. 66-74. Menasha, Wis.: Sapir Memorial Publication Fund.
- Hunn, E. (1977). "Toward a perceptual model of Falk biological classification". *American Ethnologist*. 3: 460-503.
- Rordorf, W. (1968). *Sunday: The History of the Day of Rest and Worship in the Earliest Centuries of the Christian Church*. London: SCM Press.
- Salzman, M. (2004). *Pagan and Christian notions of the week in the 4th century C.E. western Roman empire*, in Ralph Mark Rosen (ed.), *Time and Temporality in the Ancient World* (Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology). 185-211.
- Salzman, M. (1990). *On Roman Time: The Codex-Calendar of 354 and the Rhythms of Urban Life in Late Antiquity*. Berkeley: University of California Press.
- Rosenfeld, B. (1994). "Religions and seveniday week". *LLULL*. 17 (2): 141-156.
- Spencer, R. (1947). "Spanish loanwords in Keresan". *Southwestern journal of Anthropology*. 3: 130-47.
- Thomson, S. Kaufman. T. (1988). *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.
- Zerubavel, E. (1985). *The Seven Day Circle: The History and Meaning of the Week*. New York: Free Press; London: Collier Macmillan.